

NÄLSTASTRÅKET

ANTI-KVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING

DEL AV VÄLLINGBY 4:1 M.FL

2025-02-07

UPPDRAAG

Uppdragsnamn: 336962 Nälstastråket, AKB

Titel på rapporten: Nälstastråket, antikvarisk konsekvensbeskrivning, del av fastigheten Vällingby 4:1 m.fl

Version: Slutversion

Datum: 2025-02-07

MEDVERKANDE

Beställare: NREP AB

Kontaktperson: Martin Michalski

Konsult: Tyréns Sverige AB

Uppdragsansvarig: Tobias Mårud

Handläggare: Daniel Nilsson
John Hedlund
Jennifer Magnusson

ÖVRIGT

Rapport: Rapporten läses vid utskrift i liggande A3.

Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns Sverige AB om inget annat anges.

Omslagsbilden är ur Stockholms stads 3D-modell för planförslaget - opencitiesplanner/bentley.

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning 4

Del 1 Förutsättningar 6

Lagrum och skydd av kulturmiljön..... 7

Historik11

Landskaps- och byggnadsbeskrivning17

Landskaps- och kulturvärden22

Del 2 Konsekvensanalys 26

Planförslaget27

Påverkan vyer och siktlinjer32

Konsekvensbeskrivning44

Sammanfattning47

Referenser48

INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Byggaktörerna NREP, NRE, IKANO och JM har efter ett jämförelseförfarande erhållit markanvisningar för bostadsbebyggelse i ett område som ligger i gränslandet mellan Vinsta, Nälsta och Vällingby i Stockholm. I december 2021 fattade Stadsbyggnadsnämnden i Stockholm beslut om att starta arbetet med planläggning av det aktuella området. Planområdet ligger delvis inom Riksintresset Vällingby-Räcksta [AB 120].

Detaljplanen syftar till att pröva möjligheten till ny bostadsbebyggelse omfattande ca 440 bostäder i form av flerbostadshus och radhus. Planförslaget medger också utveckling av det befintliga parkstråket, Nälstastråket, som rekreationsstråk med nya mötesplatser, bevarade ekologiska samband samt nya gång- och cykelkopplingar. Området ska utvecklas till en attraktiv, levande och varierad plats med hög arkitektonisk kvalitet.

Planområdet ligger i Hässelby-Vällingby, som är utpekad som ett område med stadsutvecklingsmöjligheter. Det innebär att området kan utvecklas med bostäder, arbetsplatser, centrumfunktioner, kultur, service och gator. Nälstastråket är också identifierat som en av stadens viktiga mötesplatser. Dessa platser har stor betydelse för att uppnå målet om en sammanhängande stad och en god offentlig miljö. Ett mål med dessa mötesplatser är att de ska bidra till att människor med varierande bakgrund möts, samtidigt som stadsdelarnas lokala identitet stärks.

En kulturmiljöutredning har tagits fram i syfte att fastställa områdets kulturvärden och utgöra kunskapsunderlag för Stadens beslut och det fortsatta planarbetet.

Nu aktuella konsekvensbedömning tas fram för att i nästa steg bedöma planförslagets påverkan på kulturvärden.

 Planområde

Ortofotot med aktuellt planområde. Källa: Lantmäteriet, bearbetad av Tyréns.

VAD ÄR EN ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING?

Konsekvensbeskrivningen ska redovisa hur man avser att tillgodose Plan- och bygglagens varsamhetskrav och påverkan på kultur- miljöns riksintressen direkt och indirekt. Vidare ska man redovisa hur avvägningar gentemot andra grundläggande samhällskrav har skett. Intressebegränsningar mellan kulturvärdena och andra krav ska framgå. Detta för att möjliggöra för berörd myndighet att bedöma om den föreslagna avvägningen mellan olika intressen sammantaget kan anses vara fullgod från antikvarisk synvinkel.

AVGRÄNSNINGAR

Geografiska eller andra avgränsningar – enligt Programhandling 220329.

PÅGÅENDE DETALJPLANARBETE

Konsekvensbeskrivningen ska utgöra underlag i pågående detaljpla- nearbete för Nälstastråket, dnr 2020-09138.

NÄRLIGGANDE AKTUELLA PROJEKT

Program för Vinsta-Johannelund, 2019-12309. Programarbetet syftar till att utreda planeringsförutsättningar för omvandling av Vinsta industriområde till en ny stadsdel med bostäder och arbets- platser. Gränsen mellan föreliggande planområde och Vinsta-Johan- nelunds programområde går längs Bergslagsvägen.

VÄGLEDANDE DOKUMENT

STOCKHOLMS ÖVERSIKTSPLAN

Stockholms stads översiktsplan Stockholm växer antogs 2018. Stockholms stad framhåller att bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har betydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.

Kulturmiljö i översiktsplanen

Under rubriken Kulturmiljö i en växande stad redogör Stockholms stad för hur kulturmiljöer ska tas tillvara i utvecklingen av staden. Relevant i detta fall är framför allt:

- Bebyggelse som är kulturhistoriskt värdefull och har be- tydelse för stads- och landskapsbilden ska ses som en resurs i stadsutvecklingen.

- Att väva samman ny bebyggelse med befintliga värden är angeläget i stadsbyggandet. Nya tillägg i stadsväven ska uttrycka ett medvetet förhållningssätt till kulturmiljöns värden.
- Stadsbyggandet ska ta sin utgångspunkt i kunskap om stadsdelarnas olika karaktär, hur de samspelar med land- skapets förutsättningar, deras olika stadsplanemönster och hustyper.
- Grönska, parker och naturområden ska utvecklas så att kulturvärden tas tillvara samtidigt som nya estetiska och sociala värden tillförs.

STOCKHOLMS BYGGNADSORDNING

Stockholms byggnadsordning, är ett kunskapsunderlag som syftar till att förtydliga helhetsbilden av staden och stärka förståelsen för Stockholms landskap, bebyggelse och olika karaktärer.

Utgångpunkter i byggnadsordningen när Stockholm utvecklas är:

- Stadens rum och bebyggelse ska utvecklas i relation till alla skalor, från detalj till staden som helhet.
- Det byggda ska ta stöd i kunskap om historien, spegla samtiden och planeras för framtida behov.
- Det byggda ska utformas med stöd i kunskap om den spe- cifika platsen.
- Arkitekturen ska uttrycka sin samtid, utvecklas med stöd i kunskap om Stockholms karaktär samt kunna beskrivas som idé.
- Det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov och tillföra staden hållba- ra kvaliteter med människan som utgångspunkt.

Byggnadsordningen innehåller beskrivning av Stockholms huvudsakliga stadsbyggnadskaraktärer. Nälstastråket ingår huvudsakligen i stadsbyggnadskaraktären Tunnelbanestad.

Vägledningar tunnelbanestad:

- Utveckla tunnelbanestäderna med utgångspunkt ur de cen- trala parkstråken, de gestaltningsmässigt sammanhållna husgrupperna som utgörs av höga punkthus kring centrum, flerfamiljshus i tre till fyra våningar och områden av småhus i stadsdelarnas utkanter.
- Beakta punkthusens skulpturala verkan i stadslandskapet.

- Utforma nya byggnader inom befintlig struktur utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar och närlig- gande bebyggelse. Utforma grupper av nya hus utifrån en sammanhållen gestaltningsidé.
- Utforma kompletteringsbebyggelse i anslutning till tunnel- banestäderna utifrån ett helhetsperspektiv. Beakta närlig- gande bebyggelse.
- Utveckla lokala centrum och centrala stråk genom att komplettera med ny bebyggelse, verksamhetslokaler och arbetsplatser där så är möjligt. Ta tillvara befintliga lokaler för handel, verksamheter och kultur. Undvik omvandling av lokaler till bostäder.
- Ta tillvara och utveckla den gröna karaktären med förgård- smark i gaturummet och de centrala parkstråkens sam- band med omgivande grönstruktur som skapar ett nätverk av gröna promenader.
- Undvik parkeringsytor på förgårdsmark och bostadsgårdar.
- Utgå från de ursprungliga husens volym, proportioner och takformer vid ombyggnader och renoveringar. Ta tillvara eller återskapa karaktärsskapande material, kulörer, bygg- nadsdelar och detaljer i så stor utsträckning som möjligt. Förändra sammanhållna grupper av småhus med hänsyn till helheten i gestaltning och utformning.

Byggnadsordningen har också särskild vägledning för parker och naturområden:

- Gestalta parker och grönområden med utgångspunkt ur Mälarens och Saltsjöns varierade natur- och kulturlandskap med sina hållmarker, skogsklädda höjder, öppna dalstråk och naturstränder.
- Utforma parker och grönområden så att de blir attraktiva och berikar stadslivet samt bidrar till rekreation. Skapa nya värden utifrån kunskap om stadsbyggnadskaraktärer- nas gröna kvaliteter. Utveckla och ta tillvara grönskan på kvartersmark, i parker och på kyrkogårdar samt i de gröna kilarna.
- Förbättra åtkomsten och orienteringen till parker och grön- områden. Aktivera och utveckla grönstråken i bebyggelse- strukturen för att skapa mötesplatser och sammanhängan- de gröna promenader.
- Utveckla parker och grönstruktur för att möta framtida klimatutmaningar genom olika ekosystemtjänster. Sträva efter balans mellan funktion och utformning.

DEL 1

FÖRUTSÄTTNINGAR

LAGRUM OCH SKYDD AV KULTURMILJÖN

PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är även 2 kap. 6 § tillämplig.

PBL 2 KAP. ALLMÄNNA OCH ENSKILDA INTRESSEN

1 § Vid prövningen av frågor enligt denna lag ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.

3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

6 § Tredje stycket

Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

PBL 8 KAP. KRAV PÅ BYGGNADSVÄRK, BYGGPRODUKTER, TOMTER OCH ALLMÄNNA PLATSER

Plan- och bygglagens åttonde kapitel reglerar krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser. Vid en bygglovsprövning omfattas byggnader som bedöms ha särskilt högt kulturhistoriskt värde av förbud mot förvanskning av kulturvärden, 8 kap. 13§. För alla byggnader gäller även varsamhetskrav och särskilda krav vid underhåll enligt 8 kap. 17§ och 14§.

13 § Förvanskningsförbud

En byggnad eller som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Enligt 13 § 1 st. p.4 ska förvanskningsförbudet även tillämpas på bebyggelseområden.

14 § Underhåll och varsamhet

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17 § Varsamhet och ändringar

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

GÄLLANDE DETALJPLAN

Gällande DP som berörs av förslaget:

PI 4312B, PL 5916A, PL 6386, pl 7633.

Flera detaljplaneområden berörs indirekt genom att de angränsar till områden som föreslås att bebyggas, dessa är PI 3875, PI 3932, PI 4352A, PI 4575, PI 6745 samt PI 7592A och Dp 2009-18963, de två sistnämnda berör vägområdet utefter Bergslagsvägen.

Endast en av planerna, PI 5916A, har uttalat skydd för kulturhistoriskt värde. Skyddet gäller området kring Vinsta gård.

I gällande översiktsplan för Stockholm fastslås att kopplingarna mellan det planerade området Vinsta-Johannelund och

Nälstastråket, samt Johannelundstoppen och nya parker i Vinsta verksamhetsområde, är betydelsefulla för god tillgång till park- och grönområden. Det anges även att Nälstabäcken är en del i det naturliga vattensystemet och att dess vattenreglerande och rekreativa funktioner behöver tillvaratas och utvecklas till sin fulla potential.

ÖVERSIKTSPLAN

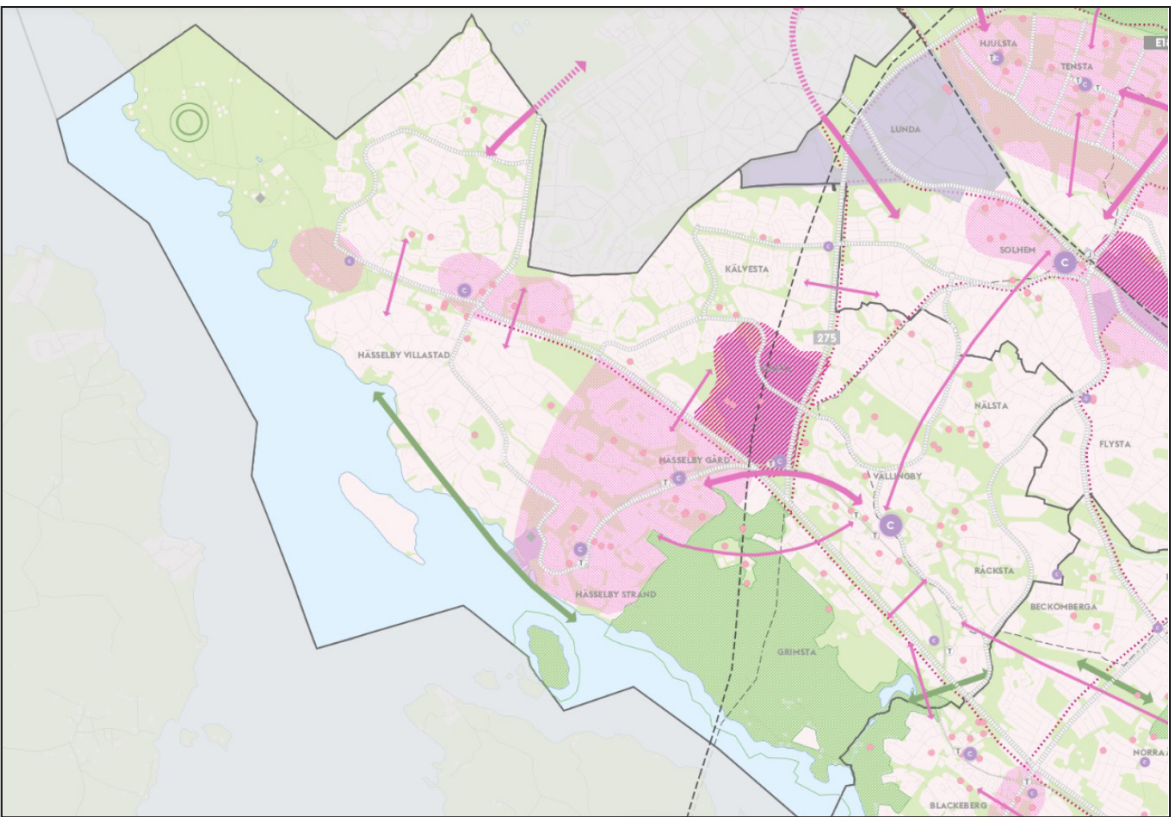
I gällande Översiktsplan för Stockholms stad är Vällingby och Råcksta utpekade som kulturhistoriskt värdefull miljö. I översiktsplanen nämns Nälsta ha vissa möjligheter till stadsutveckling och att Nälstastråket bör utvecklas som rekreationsområde vid komplettering av bebyggelse i området:

I Nälsta domineras bebyggelsen av friliggande villor med inslag av rad- och kedjehus, huvudsakligen från slutet av 1940-talet och framåt. Nälsta har vissa möjligheter till stadsutveckling, framför allt i samband med nedmonteringen av kraftledningen i Nälstastråket. I stråkets nordvästra del finns möjligheter till kompletteringsbebyggelse varvid stråket bör utvecklas till ett attraktivt rekreationsområde med stärkta samband mellan Nälsta och Vällingby.

Planområde

Ortofotot med aktuella detaljplaner. Källa: Lantmäteriet samt Stockholm stads plantjänst, bearbetad av Tyréns.

Utsnitt ur Översiktsplanens illustration som visar gränsen för Hässelby-Vällingby. Nälsta är inkluderat i området, till höger i bild. Källa: Stockholm stad.

KULTURMILJÖPROGRAM

I Stockholm fyller Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering funktionen som kunskapsunderlag för bebyggelsens värden. Se under rubriken "Kulturhistorisk klassificering" nedan.

KULTURHISTORISK KLASIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt PBL har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

- Blått - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.
- Grön - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streck vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

KULTURMILJÖLAGEN (1988:950)

Kulturmiljölagen (KML) syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. KML reglerar hanteringen av bland annat ortnamn och fornlämningar. Lagen reglerar även byggnadsminnen och skydd av kyrkliga kulturminnen. I portalparagrafen fastställs att ansvaret för kulturmiljön delas av alla.

Ortofotot visar Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Källa: Stadsmuseet, bearbetad av Tyréns.

FORNLÄMNINGAR OCH FORNFYND, KAP 2

Fornlämningar och fornfynd regleras i 2 kap KML. Fornlämningar är lämningar efter människors verksamhet som tillkommit före 1850, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. Länsstyrelsen kan även fatta beslut om fornlämningsförklaring för lämningar som antas tillkommit efter denna tidgräns om det finns särskilda skäl med hänsyn till dess kulturhistoriska värde.

Det är enligt KML förbjudet att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Lagen har ett bevarandesyfte och ingrepp i fornlämning är en tillståndsprocess. Länsstyrelsen har bara rätt att lämna tillstånd till ingrepp eller borttagande av fornlämningar om samhällsintresset väger tyngre än fornlämningens betydelse. Lämningar registreras i Kulturmiljöregistret (KMR), Riksantikvarieämbetets system för kulturhistorisk information

MILJÖBALKEN (1998:808)

Miljöbalken (MB) syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. I de allmänna hänsynsreglerna beskrivs vilka krav som ställs på en verksamhetsutövare för att förhindra skador på miljön.

Riksintressen regleras genom MB. Riksintresseinstrumentet avser att vara vägledande för hur kulturvärden ska hanteras och beaktas i den fysiska planeringen. Riksintressen ska skyddas mot påtaglig skada, övriga kulturmiljöer ska så långt som möjligt skyddas mot påtaglig skada. Länsstyrelsen har tillsynsansvar för områden av riksintresse och ska bland annat tillse att kommunerna beaktar riksintressena i den fysiska planeringen i samband med detaljplaner och översiktsplaner. Kommunerna är skyldiga att säkerställa riksintressena i sin översiktsplan. Om länsstyrelsen bedömer att ett riksintresse inte tillgodoses, eller att det finns risk för påtaglig skada i och med genomförandet av en plan kan länsstyrelsen upphäva planen. Påtaglig skada kan bedömas uppstå även vid förändringar utanför ett riksintresseområde.

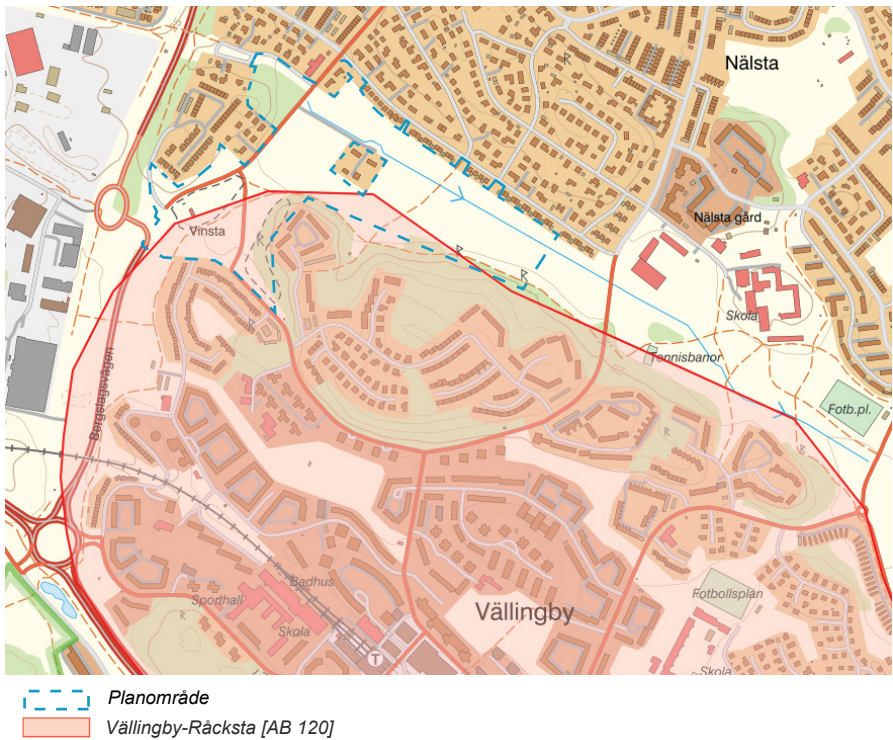
Kulturmiljövårdens riksintressen ska sammantaget ge en bred bild av samhällets historia, så som den återspeglas i landskapet, med regionala variationer och särdrag. Att tillvarata kulturmiljövårdens riksintressen handlar dels om att förhindra att värdena skadas och dels om att områdets kulturhistoriska värden och potential ska vara fortsatt tongivande vid förändringar.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Områden av riksintresse för kulturmiljövården är sammanhängande miljöer av särskilt stor betydelse ur ett nationellt perspektiv och regleras i 3 kap 6 § MB. Ett riksintresse för kulturmiljövården är en miljö eller ett landskap som särskilt väl återspeglar viktiga historiska skeenden och samhällsprocesser. Inom riksintresseområden väger de kulturhistoriska värdena därför särskilt tungt vid beslut om ändrad mark- eller vattenanvändning och den fysiska miljön i övrigt.

Att tillvarata kulturmiljövårdens riksintressen handlar dels om att förhindra att värdena skadas, dels om att områdets kulturhistoriska värden och potential ska vara fortsatt tongivande vid förändringar.

Det kan poängteras att ett riksintresseområdes gränser inte är absoluta, utan indikerar att värden eller egenskaper av högt allmänt intresse enligt Hushållningsbestämmelserna i 3 kapitlet i miljöbalken finns att ta hänsyn till.

Del av riksintresset Vällingby-Råcksta [AB 120]. Planområdet ligger delvis inom riksintresseområdet. Gränserna för riksintresseområden är inte absoluta, utan indikerar att värden eller egenskaper av högt allmänt intresse enligt Hushållningsbestämmelserna i 3 kapitlet i miljöbalken finns att ta hänsyn till. Källa: Sveriges länskarta.

intresse enligt Hushållningsbestämmelserna i 3 kapitlet i miljöbalken finns att ta hänsyn till.

Planområdet ligger delvis inom riksintresset Vällingby-Råcksta [AB 120].

VÄLLINGBY-RÅCKSTA [AB 120]

Motivering:

Efterkrigstidens ideala förortsmiljö anlagd längs tunnelbanan på grundval av idén om ABC-strukturen (Arbete-Bostad-Centrum). Förebild för planering, gestaltning och socialt program för bostadsområden i Sverige och internationellt, som innebar en blandad befolkning och lättillgänglighet, som också skulle skapa en rationell verklighet för arbetande kvinnor (Stadsmiljö; förort, bostadsområde).

Uttryck som bedöms vara av särskild vikt för Nälstråket är:

- Gatu- och tomtstrukturen så som den byggdes ut under 1950-talet och in på 1960-talet, med trafikdifferentiering, zonindelning, grannskapsenheter och anpassning till topografi och natur.
- De utanför Vällingby centrum belägna zonerna med bostäder och arbetsplatser.
- De höga punkthusen, framförallt koncentrerade i närheten av tunnelbanestationerna och annars som solitärer.
- Områden med lägre flerbostadshus, så som lameller och punkthus, och radhus- och småhusbebyggelse i avskiljbara grupper placerade längst ut i området.
- Den enhetliga skalan i varje bebyggelsegrupp.
- Den tidstypiska utformningen av fasader, portar, tak och fönster. De arkitektoniska detaljernas färg, material, ytskiktsskikt, dimensioner och skala.
- Den stora förekomsten av grönska, grönytor och topografiska nivåskillnader som ramar in och separerar olika delar från varandra.
- Större parkytor koncentrerade till dalgångarna.
- Parklekarna och plaskdammarna, skolorna, idrottsanläggningarna.

HISTORIK

Nälstastråket utgörs av en långsträckt dalgång med lång bosättnings- och brukskontinuitet. Landskapets tidsdjup åskådliggörs av bland annat fornlämningsmiljöer i form av gravfält och stensättningar, historiskt markanvändningsmönster och äldre agrar bebyggelse. Lika intressant är utvecklingen i samband med utbyggnaden av folkhemmet och ABC-stadens planeringsideal och utformning under senare hälften av 1900-talet.

FORNLÄMNINGSMILJÖ

Undersökningsområdet ligger i en rik järnåldersbygd med de för Mälardalen typiska sprickdalar med postglaciala leror på 15-25 m ö h varvat med bergs- och moränryggar som sträcker sig i NV-SO riktning. Vid tiden för vår tidräknings början grundas havsvikarna upp och gårdar etablerades och en bygd växte fram. Inom en radie av 1-2 km ligger i norr Lunda och Skesta, i söder Hässelby och

Vällingby samt i sydost Beckomberga och Räcksta. Samtliga platser är komplexa boplatser- och gravfältsmiljöer med kontinuitet genom järnålder och framåt i modern tid. I sammanhanget är Nälsta och Vinsta mindre miljöer men båda visar på by-bildning under medeltid.

NÄLSTA

Nälsta har sitt äldsta skriftliga belägg från 1354 (Nærthastaff, SD 5012) och bestod då av 2 stycken kyrkohemman där kyrkan ägde gårdarna och ett frälsehemman som ägdes av en person från frälset, från adeln. Men gården har förhistoriskt förflutet och namnet kan delas upp i genitivformen av gudanamnet Njord och ortnamnets efterled motsvarar fornsvenskans staver eller stav. Platsen har under förhistorisk tid troligen varit en kultplats helgat guden Njord där stav har betydelsen uppresta gudabilder eller pålar till gudens ära. Njord är havets, vådrets, rikedomens, handelns, sjöfartens och fiskets gud. Han tillbads ofta av fiskare, sjöfarare och handelsmän och hyllades vid många kultplatser i framförallt Sverige och Norge.

Gravfälten L2013:1352 och L2013:2029 som hörde till byn låg strax i sydöst på den plats där idag Nälstaskolan ligger. Gravfältet undersöktes och togs bort 1961 av Stockholms stadsmuseum.

Nälsta var länge en by med tre gårdar, Östergården, Västergården och Nedergården. Under slutet av 1600-talet kom gårdarna att anslutas till Hässelby.

VINSTA

Vinstas äldsta skriftliga belägg är från 1409 (Insta by, SD 1138) och bestod vid den tiden av tre frälsehemman. På 1500-talet tillhör gården familjen Sture och gården hade ett stort antal torp och lägenheter under sig men från 1600-talet räknas Vinsta till Hässelby. Namnet Vinsta innehåller troligen mansnamnet Winder eller Winde och det fornsvenska ordet för plats eller ställe *stadher*.

Vinsta gård.

Gravfältet L2013:1523.

Vinsta gård var ursprungligen en av tre som utgjorde Vinsta by. Marken förvärvades av Hässelby slott på 1650-talet och Vinsta blev en av elva gårdar i Spånga. Under Vinsta låg ett stort antal torp, vars namn lever kvar i bland annat gatunamn i området. Staden övertog godset år 1931 och fram till cirka 1960 hyrdes Vinsta gård ut som bostad. Därefter följde en period då gårdens bebyggelse successivt reducerades till endast manbyggnaden, vilken användes som lokal för föreningsliv från 1970 men sedan 2014 står tomt.

Vinsta gård ligger inom fornlämning L2014:7830 och utgör en bytomt/gårdstomt på knappt 10 000 kvm. I den östra delen av tomten påträffades vid en arkeologisk utredning år 2016 boplatsslämningar från järnålder liksom bebyggelselämningar från 1600- och 1700-tal.

Gravfältet L2013:1523 strax öster om gården är ett av de större bevarade i trakten med uppemot 50 gravar från yngre järnålder (550-1050 e Kr). Gravarna är i allmänhet runda stensättningar men även högar varav en är på ca 11 meter i diameter. Tyvärr har det under beredskapsåren placerats ett skyttevärn i den större gravhögen.

ÖVRIGA FORNLÄMNINGAR I UTREDNINGSMRÅDET

Stensättningar L2013:1194, L2013:1831, L201195, L2013:1903 och L2013:1196 bildar en gravgrupp i skogsbrynet i den södra delen av "Nälstastråket". I terrängen kan flera anläggningar iakttas och tillsammans bildar de troligen ett gravfält från äldre järnåldern. Gravarna är mellan 5 och 7 m i diam. Under denna tid var Nälstaån och de låglänta före detta leråkrarna en utgrundande havsvik. Gravarna har placerats här i ett exponerat läge ut mot den forna viken för att markera och manifesteras hävderna av området..

Fornlämningar i och omkring Nälstastråket. Källa: Fornsök.

BEBYGGELSEN

Fram till början av 1900-talet var området tydligt agrart präglat. Här fanns ett fåtal byar med underlydande torp, vars bebyggelse var förlagda till impediment och sluttningar, skogsklädda höjder och öppna odlingsmarker, ängar och hagar. Det aktuella området tillhörde gårdarna Nälsta och Vinsta vilka i sin tur tillhörde Hässelby slott. I och med etableringen av Lövsta sopstation 1889 började dåvarande ägaren till Hässelby, greve Carl Trolle-Bonde, arrendera ut och sedan stycka av och sälja tomter för bostäder åt arbetarna på sopstationen. För detta bildades företaget AB Hässelby Egendom. Företaget fortsatte senare med att stycka av Hässelbys mark för försäljning av tomter.

En avstyckningsplan för Nälsta godkändes av Länsstyrelsen den 30 juni 1927. Avstyckningen hade dock inletts redan 1917 av AB Hässelby egendom. På tomterna kring Nälsta gård började ett samhälle bestående av mindre enfamiljsvillor under namnet Nälsta villastad uppföras från 1918 och i Nälsta Egnahemsområde från året därpå. Småhusbebyggelsen i Solhem expanderade kring sekelskiftet 1900 och sträckte sig snart fram till Vinstas norra delar. Även från Vinsta började AB Hässelby Egendom stycka av tomter 1917 för försäljning och under de följande två decennierna uppfördes villor på relativt stora tomter, ett mönster som fortsatte fram till 1950-talet. Stockholms stad köpte 1931 Hässelby slott med tillhörande mark, familjen Bonde hade dock dispositionsrätt fram till 1951 vilket medförde begränsade exploateringsmöjligheter, till exempel upprätthölls jordbruket fram till att dispositionsrätten upphörde. Nälsta och Vinsta hade ett par år dessförinnan, 1949, inkorporerats i Stockholms kommun, tillsammans med resten av Spånga landskommun. I och med detta förband sig staden att stadsplanelägga området och bland annat förse det med vatten och avlopp. Planeringen av Vällingby kom att påverka exploateringen av de angränsande områdena kring Nälsta och Vinsta. Johannelunds industriområde uppfördes som del i planeringen av Vällingby och de äldre småhusområdena kring Nälstaåns dalgång förtätades och

Utsnitt ur häradsekonomska kartan 1901-06 som tydligt visar byarna. Källa: Lantmäteriet.

kompletterades under 1950-, 1960- och 1970-talet. Som medveten strategi nyttjades de befintliga, väl tilltagna tomterna för kompletteringen. En stor del av de äldre tomterna styckades och bebyggdes varvid det befintliga, äldre huset kom att ligga kvar på en skafttomt bakom det nybyggda huset på den avstyckade delen av tomten. Bebyggelsen från andra hälften av 1900-talet utgörs av en blandad småhusbebyggelse i form av radhus, parhus, kedjehus och fristående villor. Därefter har punktvisa förändringar och kompletteringar tillkommit.

PLANERING AV VÄLLINGBY

Vällingby planerades som Stockholms första ABC-stad, Arbete-Bostad-Centrum. ABC-stadens grundläggande princip var att skapa en stadsdel där arbete, skola, service, kollektivtrafik och bostad skulle finnas i nära anslutning. På så vis skulle livskvaliteten för invånarna förbättras. Nälstastråket, var som funktionalistiskt planerad yttersadspark, en viktig del i att skapa goda livsmiljöer för de boende.

När Vällingby planerades och uppfördes åren kring 1950 talades det om att det var en forntidsby som omvandlades till en framtidsstad. Det sades att Vällingby var en levande förort, eller drabantstad som det då kallades, till skillnad från tidigare förorter som var betraktades som sovstäder. Vällingby blev på 1950-talet den svenska arkitekturens och stadsplaneringens stolta flaggskepp.

Planeringen grundade sig i tunnelbanenätets utbyggnad, vilket skapade förutsättningar för byggandet av nya stadsdelar i stor skala. Till programmet "Det framtida Stockholm" från 1945 utarbetades en schemaplan för ett idealt förortssamhälle för ca 10 000 invånare, med ett relativt tätt stadsmässigt centrum och längre ut glesare bebyggelse i avtagande skala. Programmet bildade en grund för 1952 års Generalplan för Stockholm. En generalplan utarbetades även för Vällingby, åtföljd av flera detaljplaner, utarbetade under åren 1950 – 1953 av arkitekterna Carl-Fredrik Ahlberg, Hans Uddenberg, Per Holmgren och trafikingenjören Carl-Henrik af Klercker. Idéerna utkristalliserades i den självförsörjande ABC-staden. Det var en vidareutveckling av schemaplanen från 1945, Vällingby skulle få 24 000 invånare; med omgivande områden skulle stadsdelsgruppen – den s.k. Vällingbygruppen – kunna rymma 80 000 människor. Utöver det betydande antalet bostäder ingick även centrum och ett stort antal nyetablerade arbetsplatsområden.

Marken som tillhört Nälsta och Vinsta ingick i planeringen av Vällingbygruppen, delvis som direkt del i planeringen av Vällingby.

Johannelunds Industriområde uppfördes som en del av planeringen för Vällingby på mark som tillhört Vinsta gård. Industriområdet utgjorde en betydande del av ABC-stadens arbetsplatser. Placeringen av området valdes utifrån tanken att invånarna skulle ha möjlighet till arbete nära sina hem. Området har senare kallats Vinsta industriområde och Vinsta företagsområde och är planerat att genomgå en omstrukturering från företagsområde till blandstad med bostäder och arbetsplatser.

ABC-STADEN

Tanken bakom ABC-städerna som invigdes under 1950-talet var att den moderna familjen skulle kunna bo, handla, arbeta och tillbringa sin fritid i området. Allt skulle finnas på nära avstånd.

Stadsplanerna för ABC-städerna utgick från samma modell med en krans av höghus närmast centrum, bortanför höghusen byggdes trevåningshus och ännu längre bort radhus och villor.

Vällingby som invigdes 1954 var Stockholms första ABC-stad.

Källa: Stockholmskällan

STOCKHOLMSSKOLAN OCH NATURPARKER

Det var genom Stockholmsutställningen 1930 som funktionalismen fick sitt genombrott i Skandinavien. Det blev också startskottet för en ny syn på naturens roll i stadslandskapet.

Den landskapsarkitektur och parkgestaltning, som utgick från naturen kallas ofta för Stockholmsskolan. Förgrundsgestalter var stadsträdgårdsmästaren Holger Blom och arkitekten Erik Glemme. Stockholmsskolan innebar att det regionala landskapet togs som motiv och återskapades, ofta i stiliserad eller tolkad tappning (Andersson, 2000). Stockholms skolans parker utformades för att vara öppna och demokratiska landskapsrum som stödjer drömmen om ett nytt och modernt samhälle.

Under 1940- och 50-talet tillkom många nya stadsdelar som präglades av Stockholmsskolans ideal, bland annat stadsdelar kring Vällingby.

Kännetecknande för Stockholmsskolan var:

- Utgångspunkten för gestaltningen var Stockholms karaktäristiska mälardalslandskap med dess sprickdalsstruktur.
- Grönskan sågs inte som ett komplement till bebyggelsen, utan istället en naturlig och helt integrerad del av stadsbilden.
- Stadens grönområden ordnades i ett sammanhängande parknät.
- Ytterstaden skulle luckras upp av parker och gröna kilar som löpte mellan och genom stadsdelarna.
- De gröna kilarna skulle bibehålla sin naturlighet genom bevarande eller återuppbyggande av landskapselement såsom hagmarker, björkdungar och skogsbyr. Vatten var ofta en viktig resurs i gestaltningen.
- Äldre kulturvärden bevarades genom att anlägga parkerna i anslutning till fornlämningar och befintlig bebyggelse som torp eller gårdar.
- Parker planerades och utformades utifrån invånarnas olika behov såsom social samvaro, lek, motion, kultur och rekreation. Landskapet tillgängliggjordes med stigar, bänkar och lektyr.
- Bilfria gångvägar drogs genom grönstråken, så att vägen från bostad till skolor och centrum blev trafiksäker.
- För att försköna omgivningen använde man sig av skulpturer och arkitektoniska tillägg.

TIDSSERIE – LANDSKAPET ÖVER TID

Detta avsnitt syftar till att genom historiska kartor visa på större skeenden och förändringar i landskapet de senaste 200 åren.

Planområde

Utdrag av Vinsta bys ägor 1829. Den låglänta dalgångsbotten utmed Nälstastråket nyttjades som äng. Källa: Lantmäteriet.

Planområde

Trakten omkring Stockholm, 1861, blad 2. Kartan visar tydligt landskapets landformer som varit en strukturerande faktor för lokalisering av bebyggelse och vägar. Gårdar som Vinsta och Nälsta placerad i slänterna till höjder i landskapet eller på impediment för att inte ta värdefull jordbruksmark i anspråk. Den äldre vägstrukturen i landskapet följer samma princip med att ligga i kanten av höjdryggar där man kunde ta sig fram torrskodd. Vagnätet förbinder Vinsta med underliggande torp och med Hässeby säteri. Förbindelse mellan Vinsta och Nälsta går utmed Nälstastråket. Källa: Stockholm-skällan.

Planområde

Utdrag från karta över Spånga socken 1850. Vinsta till vänster i kartbilden. Källa: Lantmäteriet.

Planområde

Utdrag från Häradsekonomska kartan, 1901-06. Ännu i början på förra sekelskiftet utgjorde området utpräglad landsbygd. I kartan ses vägen mellan Vinsta och Nälsta utmed höjdryggen tydligt. Källa: Lantmäteriet.

Planområde

Stockholmskartan, 1954. Kartblad "31 Hässelby" ur Officiella Stockholmskartan. Skala 1:10 000. I mitten på 1900-talet har förstadens struktur enligt ABC-principen tagit fram och bebyggelse påbörjats. Sparade grönområden mellan bostadskvarter och terränganpassade gatustrukturer är några kännetecken. Nälstastråket bevaras som en grönstruktur. Tvistevägen till det bebyggda impedimentet i dalgången har kommit till. Den historiska vägen mellan Vinsta och Nälsta gård har tagits tillvara i utformningen av Nälstastråket. Källa: Stockholmskällan.

Planområde

Ekonomiska kartan 1965. Källa: Lantmäteriet. Småhusbebyggelsen från tidigt 1960-tal har tillkommit på norra sidan av Ryttmästarvägen. Kraftledningar går genom dalgången och det kan vara en faktor till att dalgången lämnades obebyggd.

Planområde

Ekonomiska kartan 1982. Källa: Lantmäteriet.

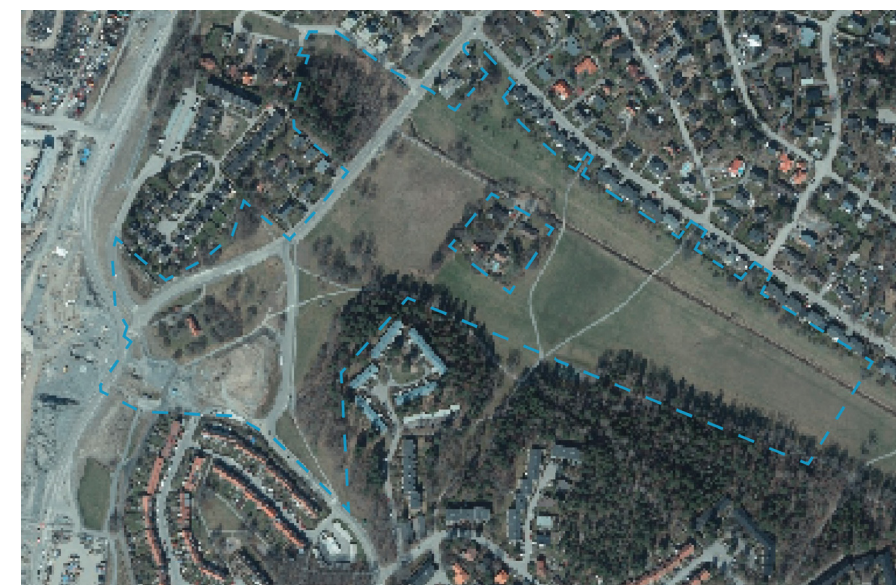
Planområde

Flygfoto ca 1960. Källa: Lantmäteriet.

Planområde

Flygfoto 1975. Området i och kring planområdet är utbyggt. Gång- och cykelvägar har anlagts genom Nälstastråket och kring Vinsta gård. Ny bebyggelse har kommit till ner mot dalgången längs med Ryttmästarvägen, på bekostnad av parkstråket. Källa: Lantmäteriet.

Planområde

Flygfoto nuläge. Källa: Lantmäteriet.

LANDSKAPS- OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Beskrivning av landskapets kulturhistoriska värden och anpassning till dalstråket samt koppling till Stockholmsskolan och andra historiska förändringar.

Landskapets karaktär är ett resultat av sprickdalslandskapet med dalgångar i öst-västlig riktning som successivt grundats upp och skapat lerfyllda dalgångar lämpade för odling. Omgivna av höjdstråk av trädbeklädda moränstråk. Nälstastråket är en sådan dalgång. Tidigare bebyggelse har följt den historiska bebyggelsestrukturen

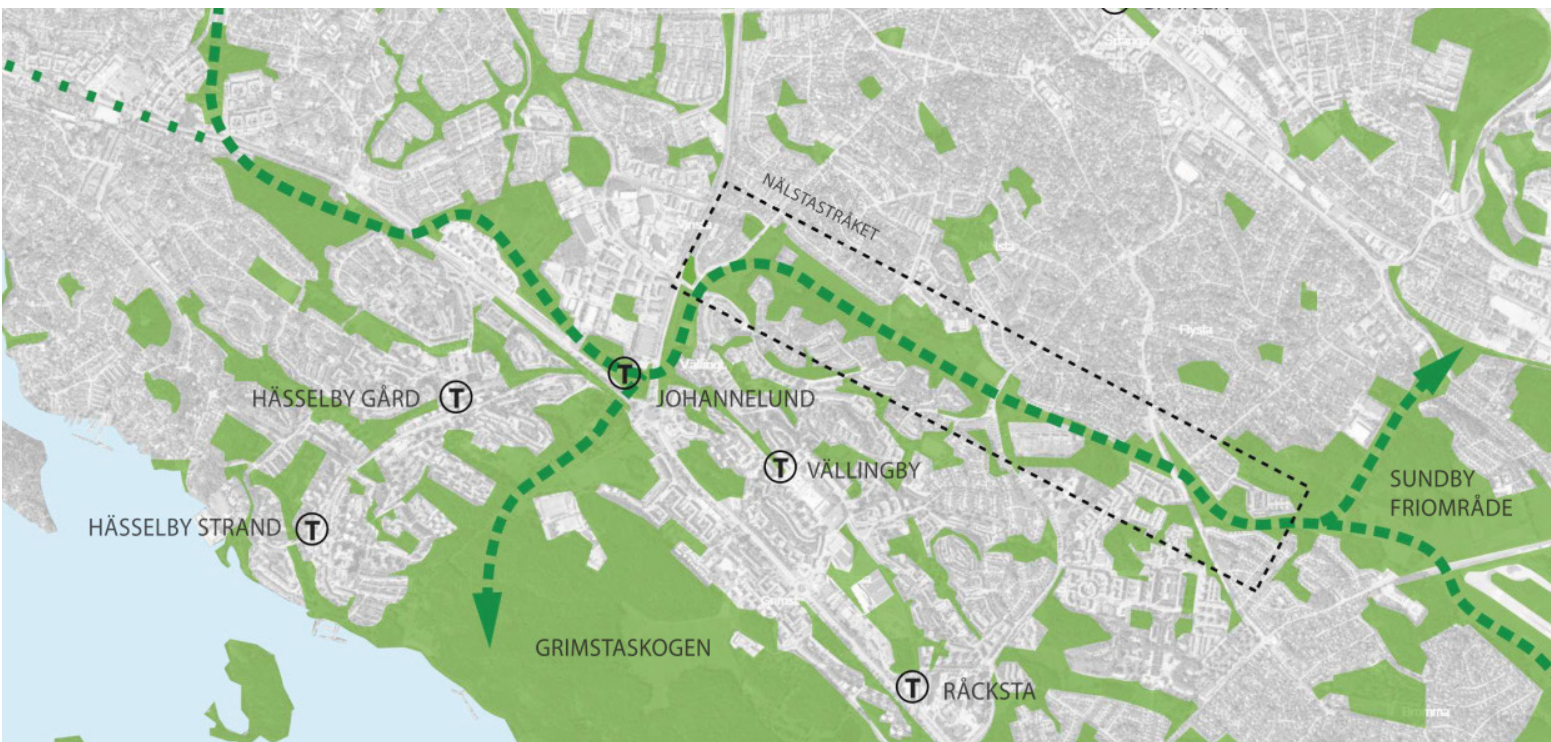
genom att det är höjdstråken som bebyggts och dalgången som lämnats fri från byggnader. Samspelet mellan faktorer som exempelvis topografi, landhöjning, jordarternas fördelning och människans nyttjande av naturresurserna har lett fram till det landskap som möter oss idag.

NATURGEOGRAFISKA FÖRUTSÄTTNINGAR

Jorden i dalbotten består av glacial lera som vittnar om att stråket tidigare varit en del av Östersjön och genom landhöjningen Mälardalens sprickdalslandskap. I dalgångens lågpunkt rinner Nälsta bäck/dike, som är ett biflöde till Bällstaån. Vattendraget utgör en påminnelse om hur landhöjningens successivt styrt val av förhistoriska bosättningsplatser.

Jordarterna i de lägre delarna består av postglacial lera (gul). De högre liggande partierna av berg (röd), med inslag av sandig morän (blå) i nedre sluttningar. Källa: SGU.

Nälstastråket är en del av en större grönstruktur. Källa: Nälsta parkstråk. Områdesanalys. 2016-01-11.

GRÖNSTRUKTUR

Nälstastråket utgör en del av den sammanhängande grönstruktur som binder samman Bromma och Vällingby-Hässelby och har en fortsättning vidare mot Järfälla. Det ligger även nära Grimstaskogen som är en del av Görvälnkilen, en av Stockholms gröna kilar.

LANDSKAPET

I detta avsnitt karaktäriseras planområdet med det omgivande landskapet. Beskrivningen utgår från hur landskapet ser ut idag, med dess ingående kulturvärden, eftersom det är detta som står inför en eventuell förändring. I karaktäriseringen lyfts aspekter som landskapets rumslighet, form, landmärken och framträdande historiska och förhistoriska lämningar och strukturer. Dels om markanvändning som kännetecknar landskapet samt bebyggelse och kommunikationer. Vyer och siktlinjer, in mot och ut från området, beskrivs i ett eget avsnitt.

Sammanhängande skogsklädda höjder i kontrast med dalgångens med bäcken och få impediment, utgör en grammatisk grundstruktur i landskapet. Efterkrigstidens bebyggelse har i hög grad följt och anpassats till denna övergripande landskapsstruktur.

I den västra delen av planområdet ligger Vinsta gård. På fastigheten står i dag en äldre parstuga som har blivit på- och tillbyggd. En tidigare trädgård, med storvuxna askar och fruktträd, går mer eller mindre sömlöst över i omgivande grönytor. Dalgången ligger här högre i landskapet och är mer böljande till sin karaktär.

Utmed Vinstavägen och upp på Viltorpsbacken ligger villor och radhus inom kvarteret Holmdis. Omkring bebyggelsen ligger skog och grönytor. Kullen utgör ett blickfång och naturligt slut på Nälstastråken i nordvästlig riktning.

Ett gravfält (L2013:1523) bestående av ca 45 fornlämningar ligger i nära anslutning till gårdsläget, vilket indikerar lång platskontinuitet.

Planområde

Översiktskarta, nuläge. Källa: Lantmäteriet.

På höjden ovanför gravfältet ligger radhusområdet Omega från slutet av 1950-talet. Radhusen följer den kuperade terrängen genom våningar i souterräng och förskjutningar i höjd- och sidled .

Det öppna Nälstastråket är till formen flackt till lätt skålformat. Bredden varierar mellan 100-200 meter. Stora öppna gräsytor som korsas av stigar och gångvägar gör det till ett populärt rekreationsområde. Genom hela området, i dalstråkets botten, rinner Nälstaån. Ån är i aktuellt område rätad, igenvuxen med vass och kantas av stängsel på båda sidor av vattendraget på hela sträckan mellan Täbylundsvägen och Vinstavägen. Staketet begränsar vattendragets tillgänglighet både för större djur som kan använda dikets närområde som spridningsväg, och för människor. Troligen har stängslet tillkommit till följd av att ån delvis har branta sidor och kan upplevas som en otrygg miljö.

Stråket kantas på södra sidan av Nälstadalen av en höjdrygg. På toppen av höjdryggen ligger bostadskvarter, med radhus, kedjehus och friliggande småhus, omgivna av skog. Sett från det öppna dalstråket döljs i hög grad bebyggelsen av den omgivande skogen i slutningarna. Skogen domineras av tall och här finns flera förhistoriska lämningar som ligger exponerade ut mot den forna havsviken. I skogsbrynet ut mot den öppna dalen finns ekar och inslag av björk och asp. En gång- och cykelväg följer den historiska vägsträckningen i skogsranden till dalgången. Det skapar en variation mellan öppna utblickar och mer slutna rum ut mot dalgången.

I Nälsta, följer par- och radhus i kvarteren Svärmodern och Dopskålen den norra sidan av dalgången. Hustomterna flyter i hög

Småböljande landskap i anslutning till Vinsta gård. Fornlämningsmiljö med gravfält (L2013:1523) till höger i bild.

Bostadskvarteret Omega uppe på höjden kan skönjas från dalgången

Vy med villor utmed Vinstavägen.

Nälstaån löper i rak fåra genom dalgången.

grad ut i parkrummet och gränsen mellan privat och offentligt är inte så tydligt markerad. I luckor mellan husraderna löper gång- och cykelstråk ut i dalgången.

Mitt i dalgångsstråket på ett impediment ligger kvarteret Fästmön med fyra villor. Det öppna området mellan kvarteret Fästmön, Tvistevägen och Vinstavägen utgör en lågpunkt i dalen och ligger ofta under vatten.

Gång- och cykelstråk löper tvärs över dalgången och förbinder Nälsta, Vällingby och Vinsta med varandra. Öppenheten medger visuell kontakt mellan olika stadsdelar och underlättar att människor kan orientera sig i landskapet.

Den skogsbeklädda höjdryggen ramar in dalgången och skapar naturkänsla.

Radhus i kvarteret Svärmodern, där flera tomter har en flytande gräns ut mot parkstråket.

Luckor mellan radhuslängor öppnar upp vyer över dalgången.

Det blöta området väster om Fästmön som under perioder blir till en liten sjö.

Villor i kvarteret Fästmön i dalgången.

BEBYGGELSEN

Centralt för bebyggelsen i och planeringen av området är bland annat 1950- och 1960-talets gatu- och tomtstruktur, med trafikdif-ferentiering, zonindelning, grannskapsenheter och anpassning till topografi och natur. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av radhus- och småhusbebyggelse i enhetlig skala, i avskiljbara grupper, ofta samplanerade med tomt- och gatustrukturen. Bebyggelsen präglas av 1950-, 1960- och i viss mån 1970-talens arkitektoniska stilideal för småhusbebyggelse, men det finns ett antal äldre byggnader som redovisar tiden före områdets storskaliga exploa-tering samt mer sentida bebyggelse som visar på utvecklingen efter ”rekordåren”. En stor del av bebyggelsen är goda representanter för sin tillkomstperiod med tidstypisk utformning, skala, materialval och förhållningssätt till omgivningen. I huvudsak är bebyggelsen inpassad i landskapet, vars rika förekomst av grönska, grönytor och topografiska nivåskillnader har nyttjats i planeringen för att rama in och separera byggnader och framför allt byggnadsområden från varandra. Inom de byggnadsområden som formar slutna eller halvslutna strukturer har parkmark och lektyor på ett tidstypiskt vis ofta planerats inom området. För övrig bebyggelse har större parktyor koncentrerats till Nälstastråkets dalgång.

Längs dalgångens norra sida, utefter södra sidan av Ryttnäs-tarvägen, finns en sammanhållen bebyggelse i form av 36 stycken typhus av modell T13 och T14. Typen benämndes ”tjänsteman-navillor” av Småstugebyrån inför uppförandet 1959-1961, det vill säga att de uppfördes genom stadens försorg, inte som egnahems-byggen. T13 är kedjehus, villorna är sammanbundna genom mellanliggande garagebyggnader. Mellan garaget och bostadshuset leder en passage från gatan till parksidan. Mot parksidan finns terrass och uteplats, som skyddas för insyn genom de framdragna garagehusen. T14 är parhus, en variant av T13, där villorna är sammankopplade två och två. Även garagen placeras parvis. Byggnaderna är uppförda i två våningar med stomme av lättbetong. Fasaderna är putsade, ljust avfärgade, fönster är tidstypiskt utförda med ospröjsade träbågar i varierande utformning och indelning,

franska balkonger, flacka sadeltak klädda med papp. De två typerna uppfördes med viss variation över tid, vissa har till exempel uppförts med fönster in till tvättstugan, något som ursprungligen inte förekom.

På ett lågt impediment i dalgången har två tomter inom kvarteret Fästmön styckats av så att det rymmer fyra enfamiljshus som tidsmässigt spänner från 1930-tal till 1980-tal. Bebyggelsen speglar delvis utvecklingsmönstret för Nälsta och Vinsta i stort samt för de för området aktuella kvarteren väster om Vinstavägen, Holmdis och Tingfast. Här finns en blandning av äldre villabebyggelse, småhus från tiden för Vällingbys uppförande och förtätningar från senare hälften av 1900-talet. I kvarteret Holmdis, vid Viltorpsbacken, finns ytterligare inslag typiska för området och tiden för planeringen av Vällingby; radhus och seriebyggda enfamiljshus, planerade kring en grön trafikseparerad gård med rekreations- och lektyor. Liknande planering finns i ytterligare två områden, söder och sydväst om dalgången, dels i kvarteret Kolumnen, med radhusområdet Omega väl inpassat på höjden, dels radhusområdet i kvarteren Kartnålen och Spiralblocket mfl, bestående av småstugebyråns typhus T34a, T34b och T35.

Mellan Vinstavägen, som till del utgör planområdets västra avgränsning, och höjden med radhusområdet Omega, i sydvästra delen av utredningsområdet, ligger Vinsta gård med bevarad manbyggnad och bevarade delar av tidigare gårdsstruktur. Manbyggnaden utgörs av en panelad, rödmålad parstuga på stenfot med vitmålade snickerier, gröna dörrar och fönsterluckor och svarta plåtdetaljer. Byggnaden kröns av ett mansardtak klätt med rött, enkupigt lertegel och två murade skorstenar. En enklare, sekundärt tillkommen bod finns även på tomten.

NÄLSTA STRÅKET S KOPPLING TILL STOCKHOLMSSKOLAN

Landskaps- och parkplaneringen av Nälstastråket bär på flera av Stockholmsskolans kännetecken. Nälstaståket är planerad för

rekreativa och sociala ändamål vilket bland annat ta sig i fysiskt uttryck i tennisplan, tidigare bollplan, promenadstråk och områden för naturlek.

Utgångspunkten i gestaltningen har varit att ta stöd i Mälardalsland-skapet med dess platsspecifika förutsättningar. Den stora öppna parkytan är koncentrerad till dalgången. Utmed dalgången har skog sparats vilket förstärker de topografiska förhållandena. Skogen och inte bebyggelsen blir den dominerande siluetten i landskapsbilden. Skog, grönytor tillsammans med de topografiska nivåskillnaderna ramar in och separerar olika stadsdelar och kvarter från varandra. Nälstastråket är bilfritt för att öka rekreationsvärdet och skapa bilfria och trygga kopplingar mellan bostadsområden och till Vällingby centrum.

Det slingrande gång- och cykelstråket i öst-västlig riktning följer medvetet en historisk vägsträckning i randzonen mellan den öppna dalgången och skogen. Lövträd och lövdungar har sparats eller planterats ut mot den ljusa, öppna dalgången. På den södra sidan (Vällingby) av Nälstastråket är det framför allt ek som möter dalgången. Den norra sidan (Nälsta) har karaktären av park med planterad björk.

Vinsta gård har bevarats som en historisk referenspunkt mellan de modernistiskt utformade stadsdelarna. Även fornlämningsmiljöerna är en integrerad del av grönstråket.

LANDSKAPS- OCH KULTURVÄRDEN

I följande avsnitt redogörs för identifierade värden i landskap och bebyggelse.

LANDSKAPET

Landskapets tidsdjup:

- Nälstastråkets öppna landskapsrum som visar på historisk markanvändning med hävd och odling.
- Nälstaån som referens till att dalgången legat under vatten.
- Fornlämningsmiljöer (se Fornlämningsmiljöer under historik).
- Samband mellan Vinsta gård och gravfält L2013:1523 som visar på platsens bosättningskontinuitet (även visuellt).
- Historiskt vägstråk utmed höjdryggen som förbundit Vinsta med Nälsta.
- Stora, vidkroniga, lövträd ut mot dalgången vilket visar på att dalgången varit hävdad under lång tid.
- Vinsta gård med fruktträdgård (se Bebyggelse).
- Plats- och vägnamn med historisk förankring.

Bebyggelsestruktur:

- Tunnelbanestaden - olika typer av småhusbebyggelse i avskiljbara grupper placerade längst ut fi området sett från Vällingby centrum.
- Bebyggelsens anpassning till topografin och natur.

Uttryck för Stockholmsskolans landskaps- och parkgestaltning:

- Slingrande gång- och cykelstråk som följer historisk vägsträckning i ronzonen mellan den öppna dalgången och skogen.
- Lövträd och lövdungar ut mot den öppna dalgången.
- Skogen som dominerande siluett utmed den södra höjdryggen, vilket ger en naturkänsla.
- Förhistoriska och historiska miljöer som del av grönstråk.
- Bebyggelsens placering i landskapet - med vetet placerad på icke uppodlad mark.

Ortofoto med kulturvärden. Källa: Lantmäteriet, bearbetad av Tyréns.

Siktlinjer och visuella samband:

- Långa siktstråk utmed dalgången.
- Skogsbeklädda höjder som landskapsfond.
- Siktstråk mellan Vinsta gård och gräsytor i Nälstastråket som utgör tidigare ängsmark.

- Vyer ut mot Nälstastråket från gång- och cykelvägar som leder ut från Ryttmästarvägen.
- Siktlinjer mot uppstickande punkthus omkring Vällingby centrum.

BEBYGGELSE

MYCKET HÖGT VÄRDE

Bollnäsbacken/ kv. Kolumnen

Radhusbyn "Omega" ritat av Ragnar Uppman, Hans Kempe och Gösta Danielsson är ett av de mesta omtalade radhusområdena från 1950-talet i Stockholm. Byggnaderna är väl inpassade i terrängen och området har en genomtänkt planform där husen grupperar sig kring en samfällighet med karaktär av parkmark. Radhusen följer den kuperade terrängen genom suterrängvåningar och förskjutningar i höjd- och sidled. Husen har välbevarad ursprunglig utformning och karaktär med ett för den tiden modernt och genomarbetat formspråk samt moderna material. Den väl sammanhållna miljön, placerad på en kuperad höjd omgärdad av naturmark, har stora miljöskapande värden. Området har mycket högt kulturhistoriskt värde. Det är blå-klassat av staden med flera värderingskriterier – arkitektoniskt, arkitekturhistoriskt, byggnadshistoriskt, miljöskapande och samhällshistoriskt värde.

Vinsta gård

Vinsta gård utgör en värdefull rest av det äldre kulturlandskap som karaktäriserade området innan 1900-talets avstyckningar och inte minst exploateringen av Vällingby. Byggnadens placering och de öppna ytorna med bevarad fruktträdgård och berså är mycket värdefulla inslag som vittnar om hur marken nyttjades och anlades i äldre tiders lantushåll. Själva byggnaden utgör en numera relativt sällsynt byggnadstyp i området kring Stockholm. Parhuset förknippas främst med landsbygden men var en gång en vanlig byggnadstyp kring Stockholm, men har ofta fått ge plats åt mer "tidsenliga" byggnader genom åren. Byggnaden har därför stor betydelse för kunskapen om den traditionell parstugans äldre byggnadstradition och materialval. Detaljer från 1700-talet fram till idag ger en god inblick i bostadens utveckling. Förändringarna ger även en inblick i byggnadens användning som flerfamiljsbostad och speglar ett sätt att lösa rådande bostadsbrist under tidigt 1800-tal. Byggnaden med omgivning är grönklassad av staden.

HÖGT VÄRDE

Ryttmästarvägen/ Kv. Svågern, Svärmodern, Dopskålen, Gudmodern

Utefter södra delen av Ryttmästarvägen finns en stilmässigt sammanhållen bebyggelse som utgörs av typhus av modell T13 och T14 från Småstugebyrån på Stockholms Stads Fastighetskontor. Ytterligare 9 byggnader tillhör byggnadsgruppen, uppförda i kv Järnbruden, mellan Gammelvägen, Markvägen och Skattegårdsvägen, norr om Ryttmästarvägens södra ände. De generellt välbevarade byggnaderna, uppförda åren 1959 till 1961, har relativt liten förgårdsmark mot Ryttmästarvägen, vilket kompenseras med baksidans tomter mot Nälstastråket, ofta utan tydlig övergång mellan tomt och parkmark. Bebyggelsens medvetna placering och grönytornas nyttjande för att erhålla en naturlig övergång är ett betydelsefullt miljöskapande värde, tydligt förankrat i "Stockholmskolan" och funktionalismens stilideal "hus i park". Området har som helhet ett högt kulturhistoriskt värde med kriterier som utgörs av arkitektoniskt, byggnadshistoriskt, miljöskapande och samhällshistoriskt värde.

Vinstavägen/ kv. Holmdis 57-59

I slänten upp från Vinstavägen ligger tre seriebyggda hus på fastigheterna Holmdis 57, 58 och 59. Ritade 1968 av AB Bygg-Banell, tillsammans med det gemensamma 3-delade garaget längst ned mot vägen. Byggnaderna har delvis givits mer individuella uttryck genom åren men har fortsatt en enhetlig karaktär. De är tidstypiskt utformade med bottenvåning i suterräng och överkragande övervåning, mycket flacka sadeltak med markerat avslut. Bottenvåningens långsida är klädd med mexisten och övervåningens fasader är klädda med liggande träpanel, fältindelad med enkelt listverk. AB Bygg-Banell har även uppfört ett närliggande radhusområde, norr om Linjemästarvägen.

MÅTTLIGT/VISST VÄRDE

Sorselevägen/ kv. Spiralblocket och kv. Kartnålen

Radhusområde vid Sorselevägen och Lyckselevägen, bestående av sex radhuskvarter med kvarteren Kartnålen och Spiralblocket närmast planområdet samt kvarteren Kartmätaren, Evighetsblocket, Pennskrinet och Etikettålen. Byggnaderna utgörs av typbyggnader; T34a, T34b och T35, framtagna av Småstugebyrån på Stockholms Stads Fastighetskontor. Området planerades och presenterades för uppförande 1953-54. De började uppföras samma år, i form av egnahemsbyggande. Området och byggnaderna är relativt väl bevarade. Det uppvisar en del individuella förändringar men med relativt väl bevarad sammanhållning, samtliga byggnader kläddes med släta eternitplattor i gult och gråvitt 1965. Området är klassificerat som gult av staden med byggnadshistoriskt värde som kriterium.

Tingfast 15

Bygganden på Tingfast 15 är en välbevarad liten enplansvilla med källare i suterräng, tegelklätt sadeltak, fasader med locklist panel i trä. Byggnaden är ritad 1934 av Boro-hus, Landsbro Trävarubolag. Den tidstypiska utformningen och placeringen som bryter av mot det sentida likformade mönstret ger byggnaden ett miljöskapande värde, det visar på planeringen av området vid den första exploateringsvägen. Byggnaden har även byggnadshistoriskt värde.

Tingfast 50

Bygganden på Tingfast 50 är liksom huset på grannfastigheten Tingfast 15 uppfört efter ritningar av Boro-hus, Landsbro Trävarubolag. Det tillkom dock ett par år senare, ritningarna är från 1936, och är uppfört i två våningar samt källare i suterräng. En fasadrenovering genomfördes vid mitten av 1970-talet och en infälld balkong har byggts för men byggnaden har trots detta genom sin form och placering samt tomtens karaktär ett miljöskapande värde.

Vitorpsbacken/ kv. Holmdis 14-55

På höjden kring Vitorpsbacken, i planområdets västra angränsning, finns ett område med radhus och seriebyggda enfamiljshus, samtliga ritade 1964 av SIAB (Svenska Industribyggen AB, Bostadsprojekteringen) och uppförda för Svenska Vattenfallsbostäder. Radhusen, SIAB:s hustyp 503, är uppförda i tre längor kring en gemensam delvis kringgårdad grönyta med lekplats och öppen gräsmatta. De 16 fristående husen, SIAB:s hustyp 502, är grupperade i tre stråk utefter en lokal säckgata. Till radhusen hör två angränsande garagelängor, de fristående villorna har egna garage. De två områdena är i huvudsak välbevarade, individualiseringar har skett genom åren, främst för de fristående byggnaderna. Området utgör ett tidstypiskt exempel på planering av sammanhållna grupperingar av enfamiljshus, med tankar på trafikseparering och gemensamma rekreationsytor. Området har ett samhällshistoriskt värde som visar på företags engagemang i ordnandet av bostäder, vilket även belyser en del av planeringen av Vällingby som ABC-stad.

Förlovningen 22 (norra sidan Ryttnästarvägen)

Välbevarad enplansvilla från tidigt 1960-tal, har ett visst byggnadshistoriskt värde och visar på områdets planering och utveckling. Tomten är likt flera på norra sidan av Ryttnästarvägen ursprungligen en av Nälstas äldre avsöndringar, vilka har avstyckats och bebyggts med yngre byggnader ner mot gatan.

Vinstavägen/ Holmdis 60

Byggnaden på fastigheten Holmdis 60 är en välbevarad tvåplansvilla med källare i suterräng, tegelklätt mansardtak, fasader med locklist panel i trä. Byggnaden är odaterad men tillkommen innan Spångas inkorporering 1949. Stilmässigt placeras byggnaden till 1920-tal. Det är en av de mer karaktärsskapande byggnaderna i området från Vinstas tidigaste exploateringsperiod genom sitt exponerade läge i slänten upp från Vinstavägen och dess välbevarade uttryck. Den tidigare djupa tomten är på ett i området vanligt förekommande vis avstyckad ut mot vägen och bebyggd under andra hälften av 1900-talet.

Vinstavägen/ Holmdis 61

På fastigheten Holmdis 61, avstyckad från nuvarande Holmdis 60, står en välbevarad enplansvilla ritad 1970 av arkitektkontoret på Skogsägarnas Industri AB, Hultsfreds-Industrierna. Byggnaden är uppförd med fasader i rött tegel och brun träpanel under ett sadeltak och har ett vinkelställt, hopbyggt garage med plantak.

Stamdikesvägen/ Holmdis 62

Bygganden på Holmdis 62 är en enplansvilla med källare i suterräng, tegelklätt sadeltak, fasader med locklist panel i trä. Byggnaden är ritad 1941 av AB Svenska Trähus. Byggnaden är om och tillbyggd och har i sig ett begränsat kulturhistoriskt värde, men tomten är välbevarad och förmedlar ett tidstypiskt intryck av områdets planering vid den första exploateringsvägen, detta förstärks av byggnaden som trots ombyggnationer har bevarade tidstypiska drag.

Twistevägen/ kv. Fästmön

Kvarteret Fästmön utgörs av ett lågt impediment i Nälstråket dalgång. Första tomten avstyckades 1926. Bebyggelsen utgörs av fyra enfamiljshus, ett från 1933, ett odaterat från tiden 1920-1939, sannolikt uppfört i och med eller strax efter avstyckning 1926. Båda husen är ombyggda i olika omfattning. De två andra byggnaderna är uppförda på avstyckade tomter ned mot ån, Fästmön 2 uppfördes 1973 av Smålands-Hus AB, med gula tegelfasader och brun träpanel och Fästmön 5 uppfördes 1979 av AB Elementhus Mockfjärd, med fasader av vit mexisten och brun träpanel, båda är välbevarade och tidstypiska typhusvillor. De två yngre byggnaderna är grönklassade av staden medan de två äldre byggnaderna är gulklassade, värderingskriterierna är arkitekturhistoriskt värde för de yngre byggnaderna och byggnadshistoriskt värde för de äldre. Anledningen till skillnaden i klassning grundar sig i de förändringarna som utförts på de två äldre byggnaderna.

Ortofoto med värdefull bebyggelse. Källa: Lantmäteriet, bearbetad av Tyréns.

Värdefull bebyggelse

DEL 2

KONSEKVENSANALYS

PLANFÖRSLAGET

Ambitionen med bebyggelsen är att skapa sammanhållning och variation med de olika byggnadstyperna. Samtliga kvarter eller byggnadsgrupperingar förhåller sig till både gatumiljö och naturmiljö, i viss mån undantaget kvarter B som är en utökning av befintligt rad- och parhusområde utan direkt koppling till en större genomfartsled. Genomgående har stor vikt lagts på att både skapa en stadsmässighet mot gatorna och en koppling till naturmiljön, fokus finns även på dagvattenhantering. De olika kvarteren har sina egna gestalteringar beroende av dels förutsättningar, dels byggherrars och arkitekters visioner gällande design, material, kulörer och uttryck. Förutsättningarna är krävande, det är en känslig miljö som fordrar anpassning avseende placering och dimensioner.

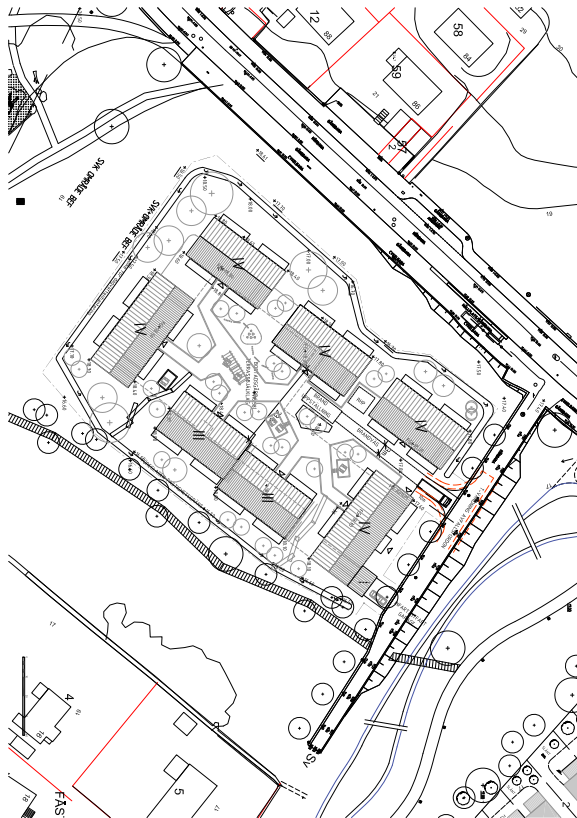
Översikt över planområdet med föreslagen kvartersindelning och placering av byggnader.

KVARTER A - NRE OCH F - NRE

Den föreslagna bebyggelsen utgörs av två kvarter placerade i det öppna park- och landskapsrummet längs med Vinstavägen och omges av naturmark. Såväl boende som förbipasserande ska kunna röra sig genom kvarteren mellan gata och grönytor.

Kv F - NRE ansluter emot Vinsta gård och har angöring och förgårdsmark mot Vinstavägen. Kv A - NRE är pga u-områden placerat med ett större avstånd från Vinstavägen och har sin angöring från Tvistevägen. De gemensamma bostadsgårdarna är underbyggda med garage.

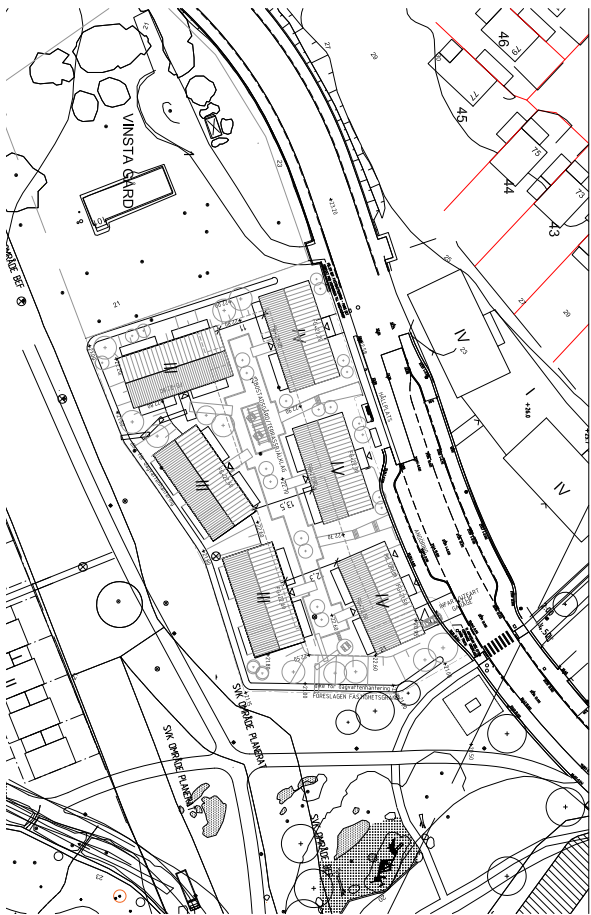
Bebyggelsen utgörs av lamellhus på 3-4 våningar med sadeltak, långsidorna är placerade utefter Vinstavägen. Fasaderna kläs främst i trä, målade i neutral kulör.

KV A - NRE

KV F - NRE

Illustrationsplaner och illustrationer som visar planerad bebyggelse för respektive kvarter. Kv. A - NRE (övre) och kv. F - NRE (nedre). NRE Sweden AB.

KVARTER D - IKANO OCH E - IKANO

Den föreslagna bebyggelsen utgörs av två kvarter utefter Vinstavägen respektive Skattegårdsvägen. Kv D - Ikano utgörs av två flerbostadshus i 4 våningar och i kv E - Ikano planeras 3 flerbostadshus i 5 våningar och 3 radhuslängor med totalt 12 radhus i 2 våningar. Samtliga byggnader är tänkta att ges en enhetlighet i material, kulörer och uttryck. Materialvalen trä, puts och tegel utgår från angränsande befintlig bebyggelse. Flerbostadshusen uppförs med sadeltak, radhusen med pulpettak.

Flerbostadshusen placeras mot gata, radhusen i det öppna park- och landskapsrummet, mellan Vinsta gård och forngravarna i sydöst. Bebyggelsen har placerats för att undvika sprängning och bevara naturmark samt med gröna släpp mellan bebyggelsen för genomsikt och siktlinjer.

Illustrationsplaner och illustrationer som visar planerad bebyggelse för respektive kvarter. Kv. D - Ikano (övre) och kv. E - Ikano (nedre). ÄWL Arkitekter, Ikano.

KV D - IKANO

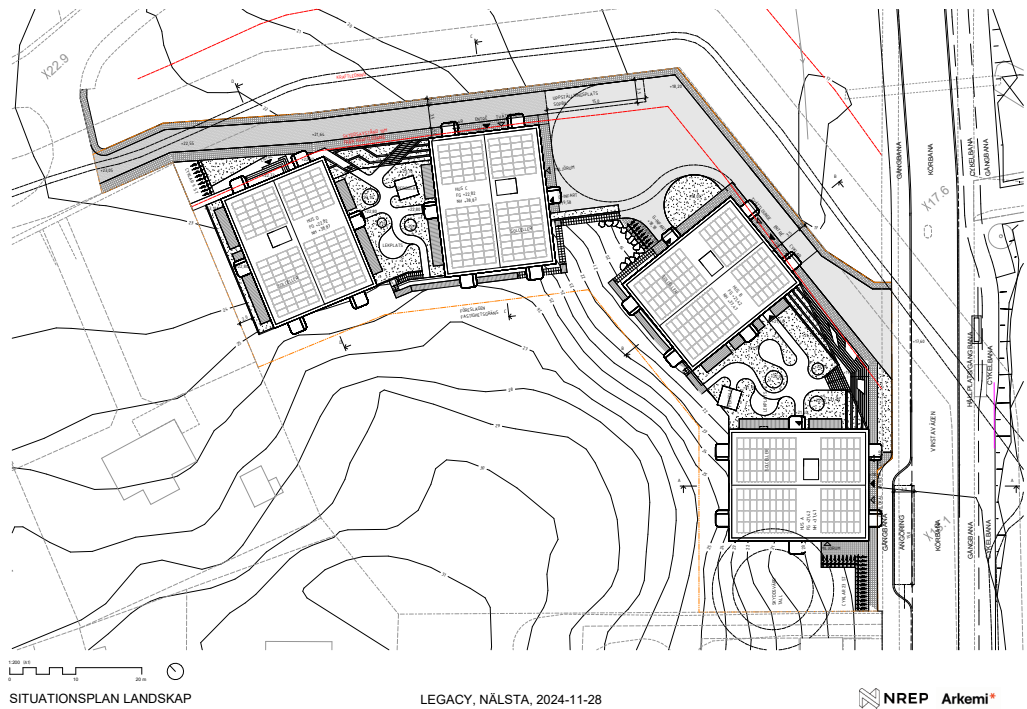
KV E - IKANO

KVARTER C - NREP

Bebyggelsen består av fyra punkthus i 6 våningar inklusive suterrängvåning, kopplade i par med ett gemensamt garage. Ovanpå garagens suterrängvåningar anläggs underbyggda gårdar som kopplar samman gata, byggnader och naturmark genom bland annat terrasseringar. Byggnaderna uppförs huvudsakligen i trä målade i en naturlig färgskala och med plana tak.

Husen är placerade utefter foten till kullen vid mötet Vinstavägen-Stamdikesvägen, i Nälstastråkets förlängning väster om Vinstavägen. Bebyggelsen är begränsad till utrymmet mellan kullen och det nedgrävda ledningsstråk som löper parallellt med Stamdikesvägen. Kvarteret angörs via interngata med både in- och utfart mot Vinstavägen.

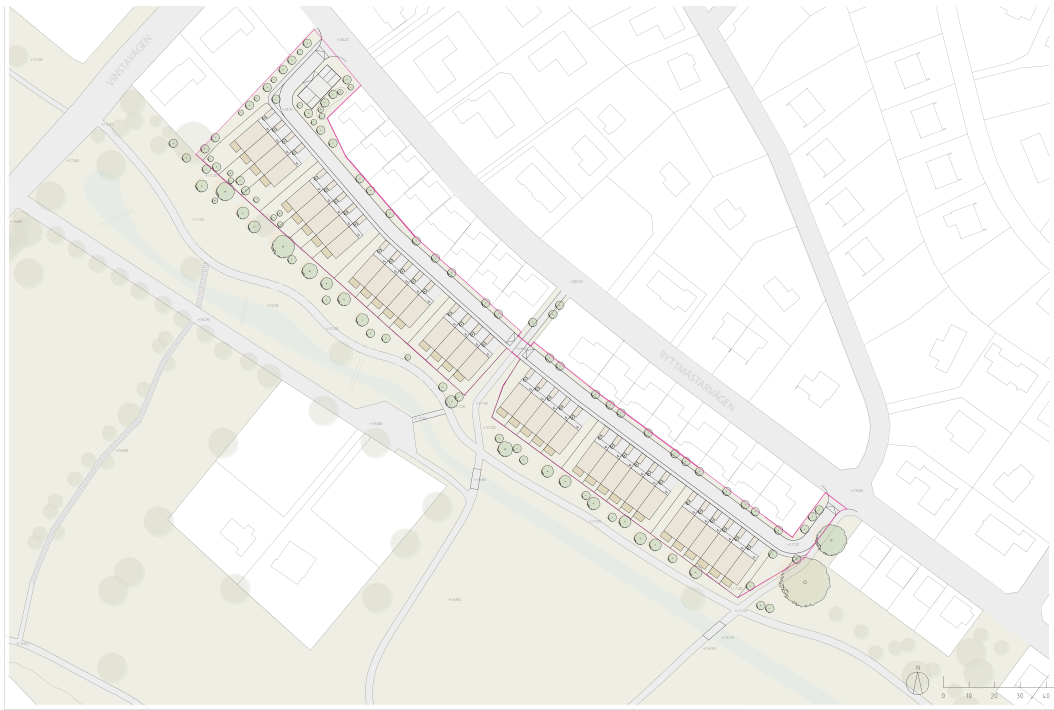

Illustrationer som visar planerad bebyggelse och landskap i kvarter C - NREP. NREP, Arkemi.

KVARTER B - JM

Byggnaderna är planerade i 7 radhuslängor med mellan 4 och 6 radhus per länga med tillhörande tomt på fram och baksida. Höjdförskjutning förekommer i vissa av längorna för att ta upp terrängens höjdskillnader. En ny gata tillkommer parallellt med Ryttmästarvägen, mellan befintlig bebyggelse och den planerade.

Mot befintlig bebyggelse söder om Ryttmästarvägen ger husen ett varierat intryck genom bibygnader i form av kallförråd medan intrycket mot Nälstastråkets naturmark är mer strikt. Längorna är sammanhållet utformade med 2 våningsplan, gestaltade med pappklädda, listförsedda sadeltak och fasader klädda med stående gråmålad träpanel i varierad bredd i de två våningarna. Dörrar och fönster målas ockragula.

Illustrationer som visar planerad bebyggelse och landskap i kvarter B - JM.
JM, Ettelva arkitekter.

PÅVERKAN VYER OCH SIKTLINJER

VYER OCH SIKTLINJER

Vad vi har möjlighet att se från olika platser i landskapet är starkt kopplat till terrängens skiftande egenskaper. Från krönet av en höjdrygg ges vida utblickar över landskapet medan utblickarna inom en dalgång begränsas av dalgångssidorna. Kopplingen mellan topografi och utblickar är viktig för förståelsen av den historiska bakgrunden till varför ett landskap ser ut på ett visst sätt idag. Det ger en ingång till frågan hur man genom historien har brukat landskapet utifrån givna förutsättningar. Topografin och upplevelse av landskapsbilden har också stark koppling till det lokala – vad som är kännetecknande för just den här platsen. Detta är därför förmodligen viktigt för invånarnas känsla av hemhörighet.

Vidare innebär metodiken med vypunkter att man utgår från en fixerad punkt i stadslandskapet. Samtidigt är det viktigt att betona att staden allt som oftast uppfattas i rörelse mellan olika målpunkter. Även hastighet i vilket man rör sig genom stadslandskapet varierar beroende på färdväg. Med andra ord ger vypunkter inte helt rättvisande bild då påverkan kan bedömas variera utmed en sträcka och beroende på färdväg. En annan faktor som påverkar vyerna är när på året bilderna är tagna. Under sommarhalvåret kan grönska skymmas delar av vyer som uppfattas under vinterhalvåret när löven fallit av. En ytterligare faktor som påverkar analysen är att 3-D modelleringen ger en grov bild av markförhållanden och vegetation.

Detta avsnitt redogör för vyer och siktlinjer in mot och från planområdet och vilken påverkan det aktuella planförslaget får för respektive vy. I vyerna redovisas nuläge respektive planerad förändring (3D-modell). Urvalet av vypunkter har gjorts av Tyréns utifrån var man idag kan uppleva landskapet med dess identifierade kulturhistoriska värden. Eftersom ett urval måste göras innebär det att andra vypunkter inte prioriterats. Vypunkterna redovisas på kartan till höger. Vyer och siktlinjer är vägledande för förståelse av landskapet.

BEDÖMNINGSSKALA

Stora negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar miljöns och/eller byggnadens kulturhistoriska värden som helhet och därför inte bör genomföras.

Måttliga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar delar av miljöns och/eller byggnadens kulturhistoriska värden och alternativa lösningar bör övervägas.

Liten eller små negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna riskerar att minska delar av aktuella kulturhistoriska värden, men påverkar inte helheten och bedöms som acceptabla.

Inga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna inte påverkar några kulturhistoriska värden.

Positiva konsekvenser – innebär att åtgärderna förstärker och tydliggör kulturhistoriska värden i miljö, byggnad eller bebyggelsemiljö.

Karta vyer med utmarkerade vypunkter (fotopunkter). Källa: Forssök, bearbetad av Tyréns.

 Vypunkt

Punkt 1: Historisk anknytning (Vinsta gård)

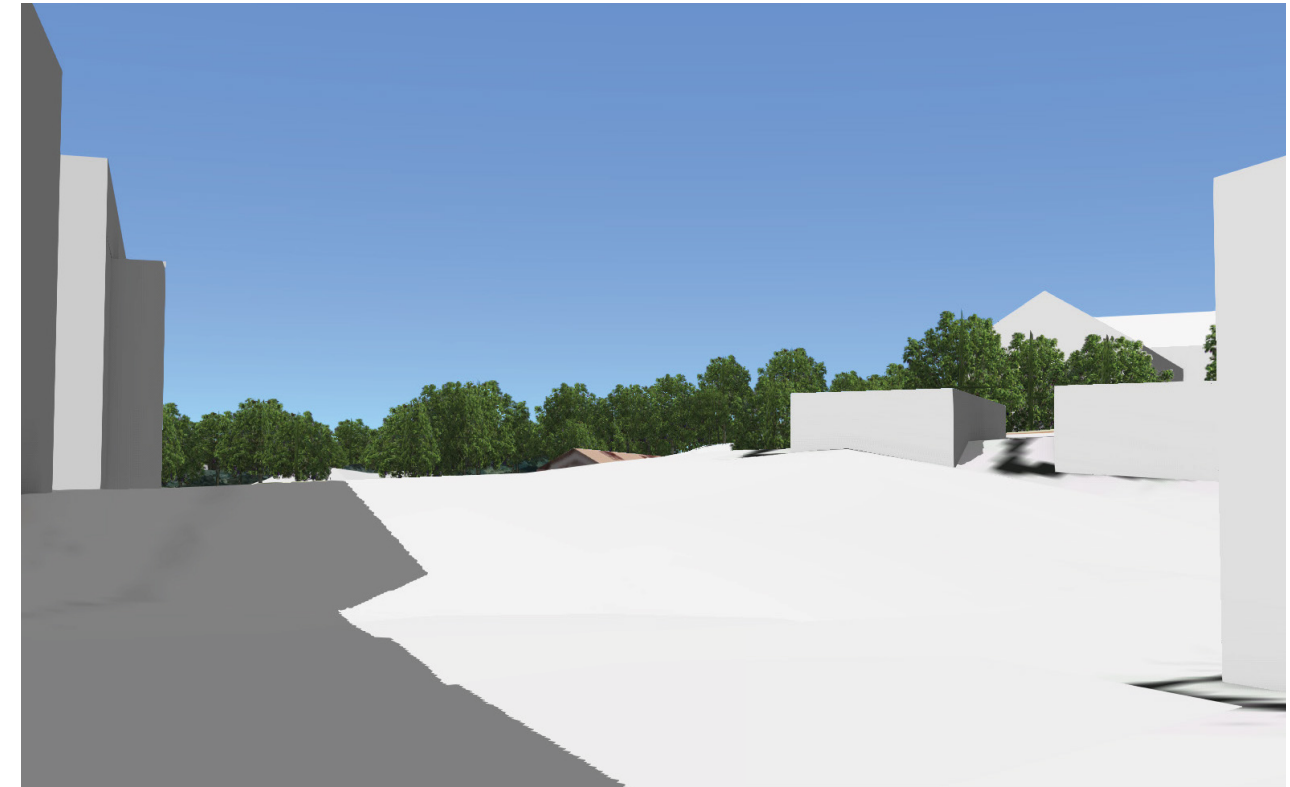
Punkt 2: Historisk och miljöskapande anknytning, förhåller sig även till uttryck för riksintresse

Punkt 3 till 7: Miljöskapande anknytning

Punkt 8 och 9: Miljöskapande och historisk anknytning (historisk vägsträckning och gravfält)

Punkt 10: Miljöskapande anknytning

VY 1

NULÄGE

Vy mot Vinsta gård från gravfältsområde. Mangårdsbyggnaden sticker upp bakom schaktmassorna. Siktlinjer mot Vinsta gård från Vinstavägen är viktiga att beakta. Detsamma gäller visuella samband mellan Vinsta gård och gravfältet (L2013:1523). Idag är området kring Vinsta gård en byggarbetsplats, vilket begränsar siktlinjer mot miljön kraftigt.

PÅVERKAN

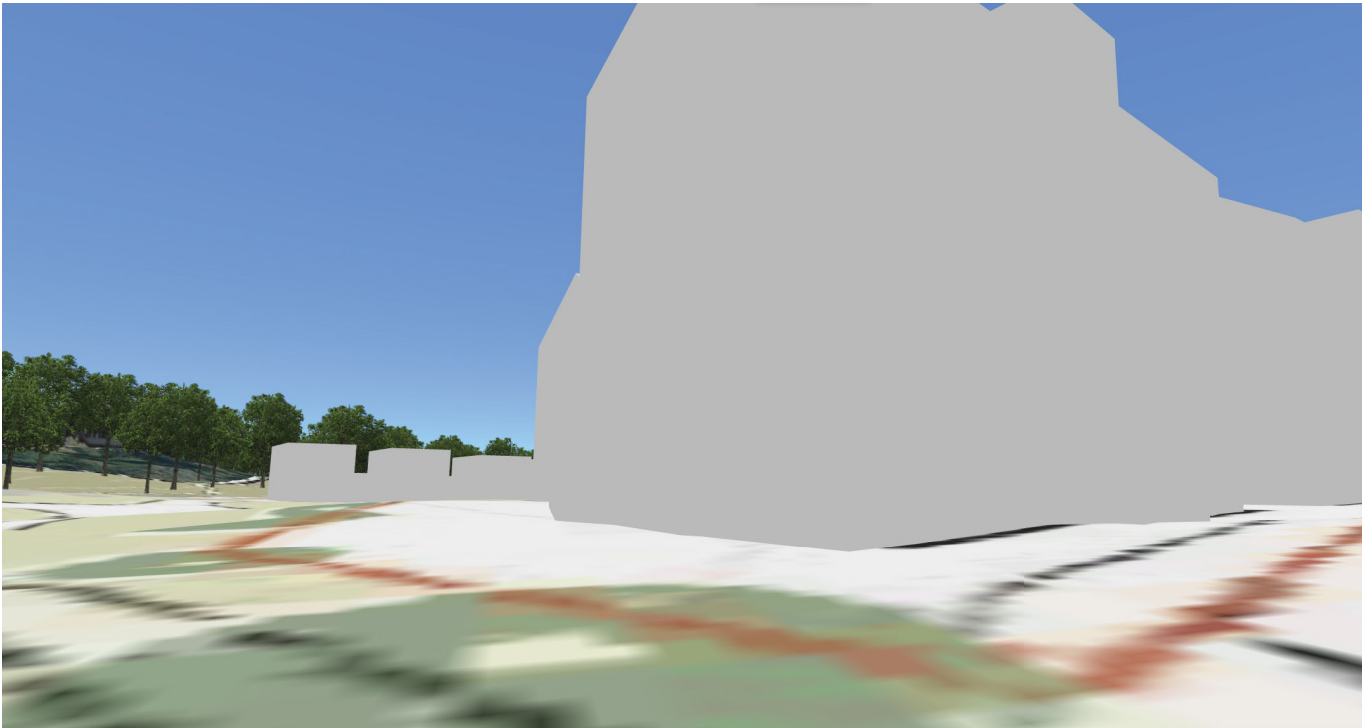
Det finns ett glapp mellan bebyggelsen i kvarter E - Ikano som öppnar upp en siktlinje mellan Vinsta gård och gravfältet. Frågan är dock hur det visuella sambandet blir i praktiken när schaktmassor tagits bort och eventuell vegetation planterats på innergården. Oavsett blir det visuella sambandet påtagligt stört av planerad byggnation.

VY 2

NULÄGE

Bild från Google Maps. Punkthus i Vällingby i bakgrunden. Vinsta gårdsmiljö anas bakom trädriddan i förgrunden av bilden. Vägen till vänster är temporär under då pågående arbete med förbifart Stockholm.

PÅVERKAN

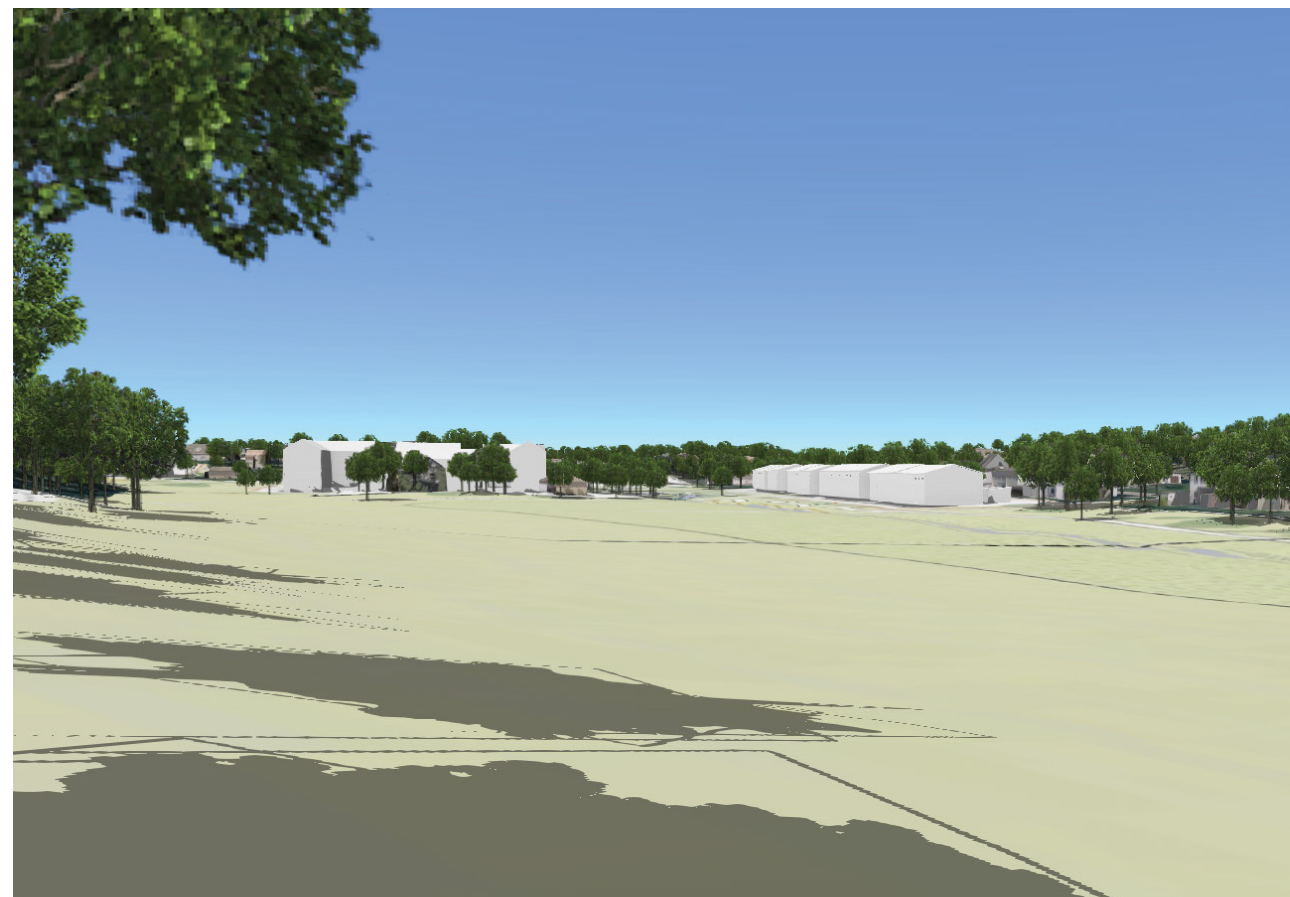
Planerad bebyggelse i kvarteret F - NRE döljer Vinsta gård och punkthuset. Sparad del av grönstråket går att följa mellan kvarteret F - NRE och kvarteret E - Ikano samt utmed Vinstavägen på grund av att bebyggelsen ligger indraget.

VY 3

NULÄGE

Vy västerut i Nälstastråket. Genom dalgången rinner Nälstaån till höger i bild. Mitt i dalgången ligger fastigheten Fästmän vars villor till stor del döljs till av vegetation på och i anslutning till tomterna.

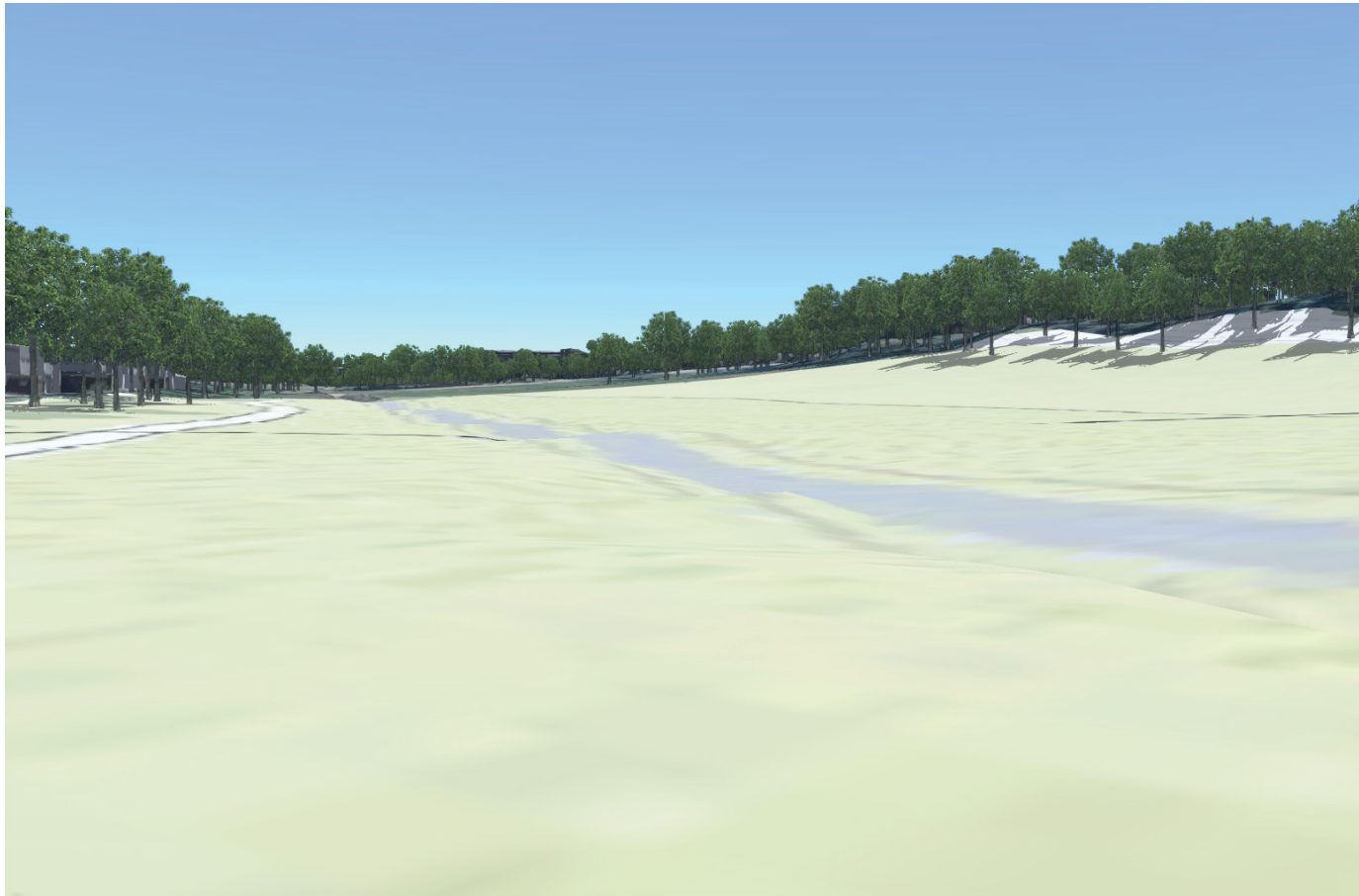
PÅVERKAN

I öst-västlig riktning präglas Nälstastråket av långa vyer. Kvarter A - NRE höjer sig bakom villorna inom fastigheten Fästmän. Husen blir genom sina volymer och placering centralt i dalgången ett tydligt blickfång. Delar av det bakomliggande höjdstråket som avgränsar dalgången döljs. Till höger i bild ses de tillkommande radhusen som innebär att Nälstastråket smalnas av.

VY 4

NULÄGE
Vy österut. Långa siktstråk genom dalgången i öst-västlig riktning är en viktig karaktärskapande egenskap för Nälstastråket.

PÅVERKAN
Det fria siktträket bibehålls.

VY 5

NULÄGE

Vy över dalgången från den södra till norra sidan. Utblickar tvärs över Nälstastråket ger visuella samband mellan olika stadsdelar.

PÅVERKAN

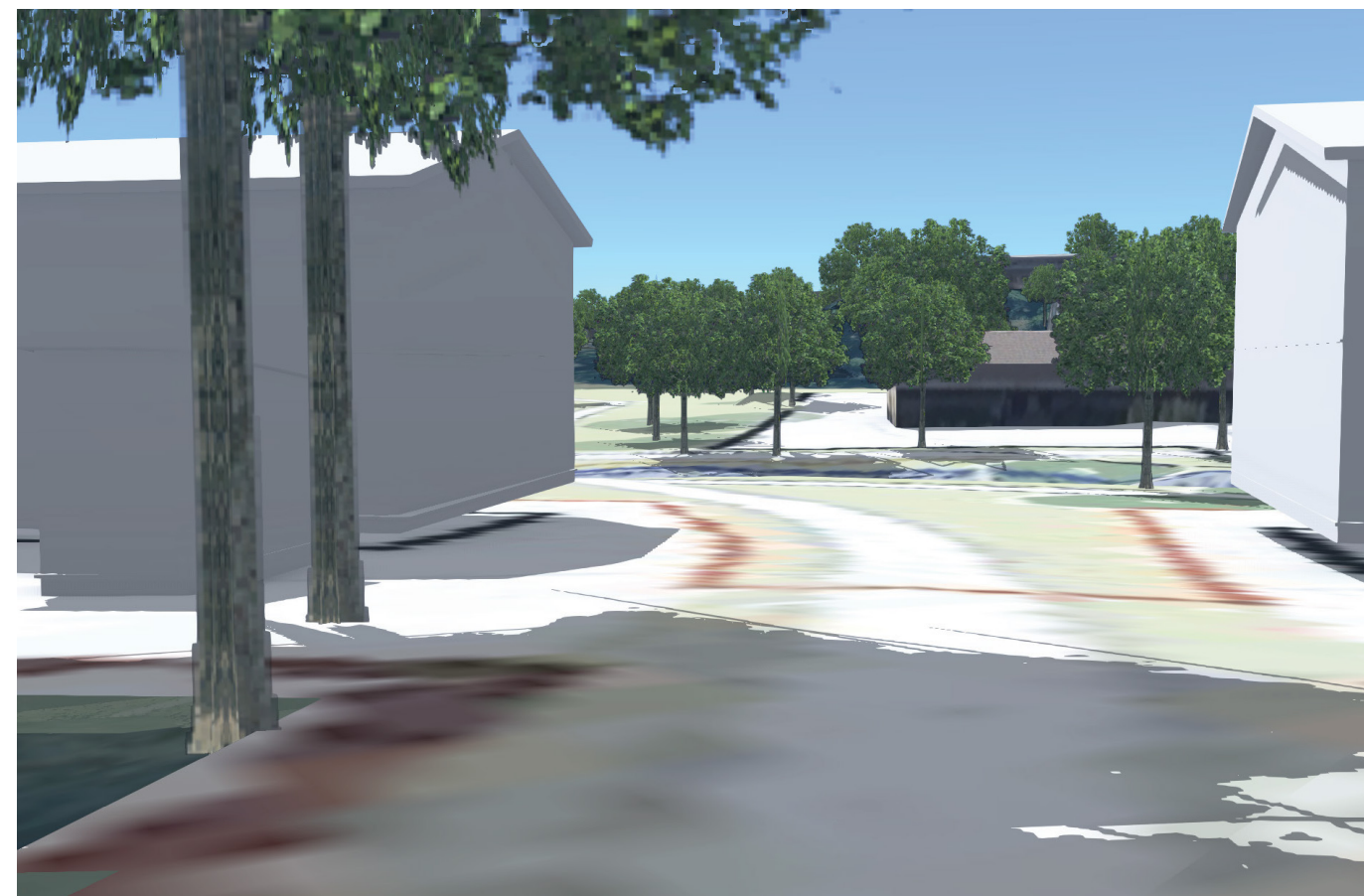
Öppenheten tvärs över dalgången består, liksom promenadstråket. De planerade radhusen utmed Nälstastråkets norra sida innebär förkortade siktstråk och att dalgången kommer att upplevas som trängre. De nya radhusen döljer i hög grad de kulturhistorisk värdefulla radhusen utmed Ryttmästarvägen. OBS, byggnaderna i kv Fästmon uppfattas ligga närmre gc-vägen i modellen än i verkligheten.

VY 6

NULÄGE

Gatt mellan radhusen vid Ryttmästarvägen ut mot Nälstastråket på den norra sidan av dalgången. Passagen mellan radhusen skapar en spännande kontrast, med utblickar från ett trångt gaturum ut mot det öppna landskapsrummet. Promenadstigen går över till södra sidan av dalgången.

PÅVERKAN

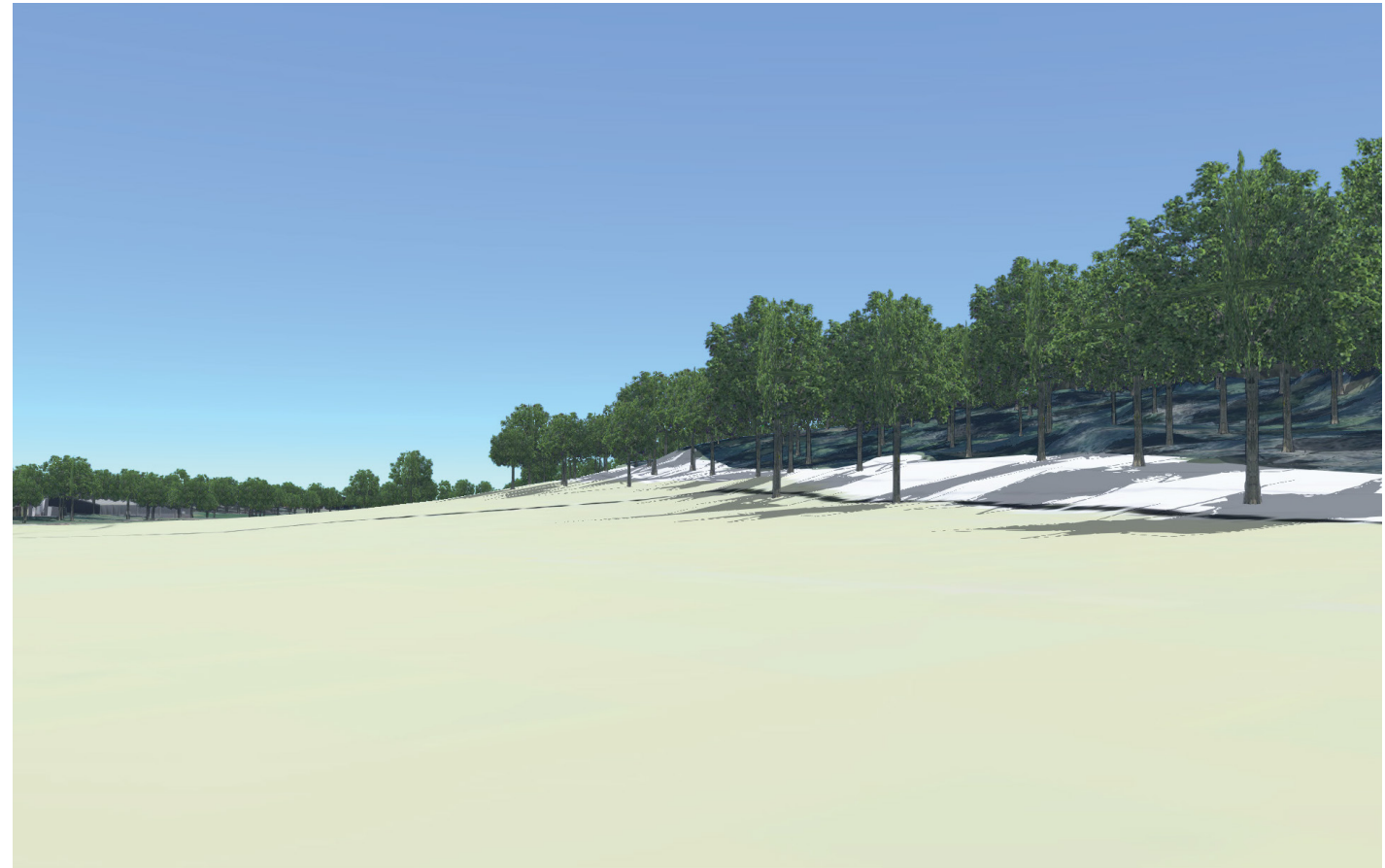
Tillkommande radhus ut mot dalgången ger en snävare vy från blickpunkten. En ny väg mellan radhuslängorna behöver korsas för att man ska komma ut i grönstråket och synfältet ska breddas. Variationen mellan öppna och mer slutna rum består.

VY 7

NULÄGE

Vy österut längs med Nälstastråkets södra sida. Dalgången kantas av en flikig skogsrand.

PÅVERKAN

De långa siktlinjerna bibehålls. I bilden upplevs skogen gallrad vilket om så är ambitionen ger en mer parkliknande karaktär samt innebär att tillgängligheten till dalgången från södra sida förbättras.

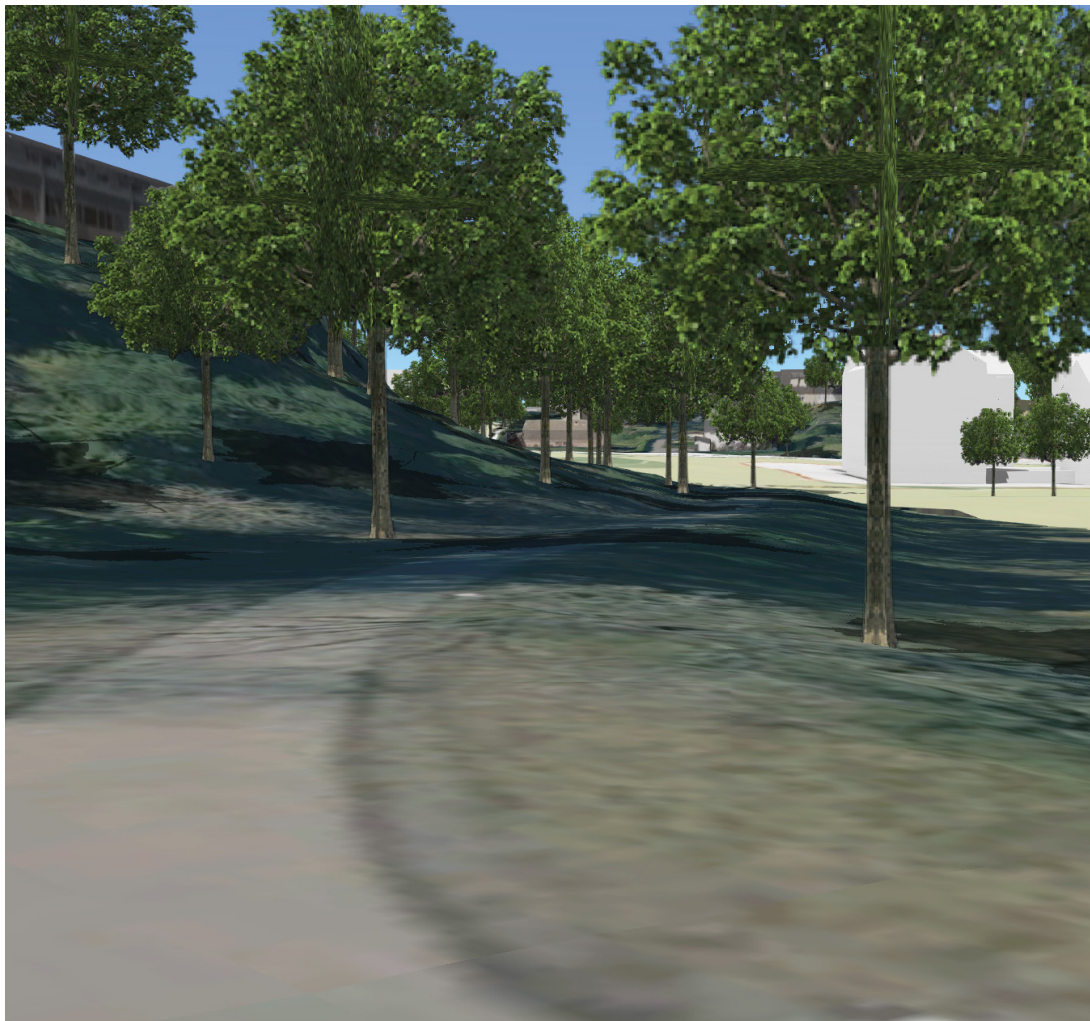
VY 8A

NULÄGE

Vy 8a och 8b är tagna från samma vypunkt i olika riktningar. Följande vy riktar sig västerut utmed dalgångens södra kantzon.

Utblickar längs med det slingrande gång- och cykelstråket skapar överblick över dalgången samt erbjuder en variation mellan öppenhet och slutenhet. Lövträdens vida kronor breder ut sig mot den öppna dalgången, och visar på kontinuiteten i hävden av landskapet.

PÅVERKAN

Promenadstråket bibehålls. Kvarter A - NRE tillkommer och dominerar genom sin skala i hög grad vyn.

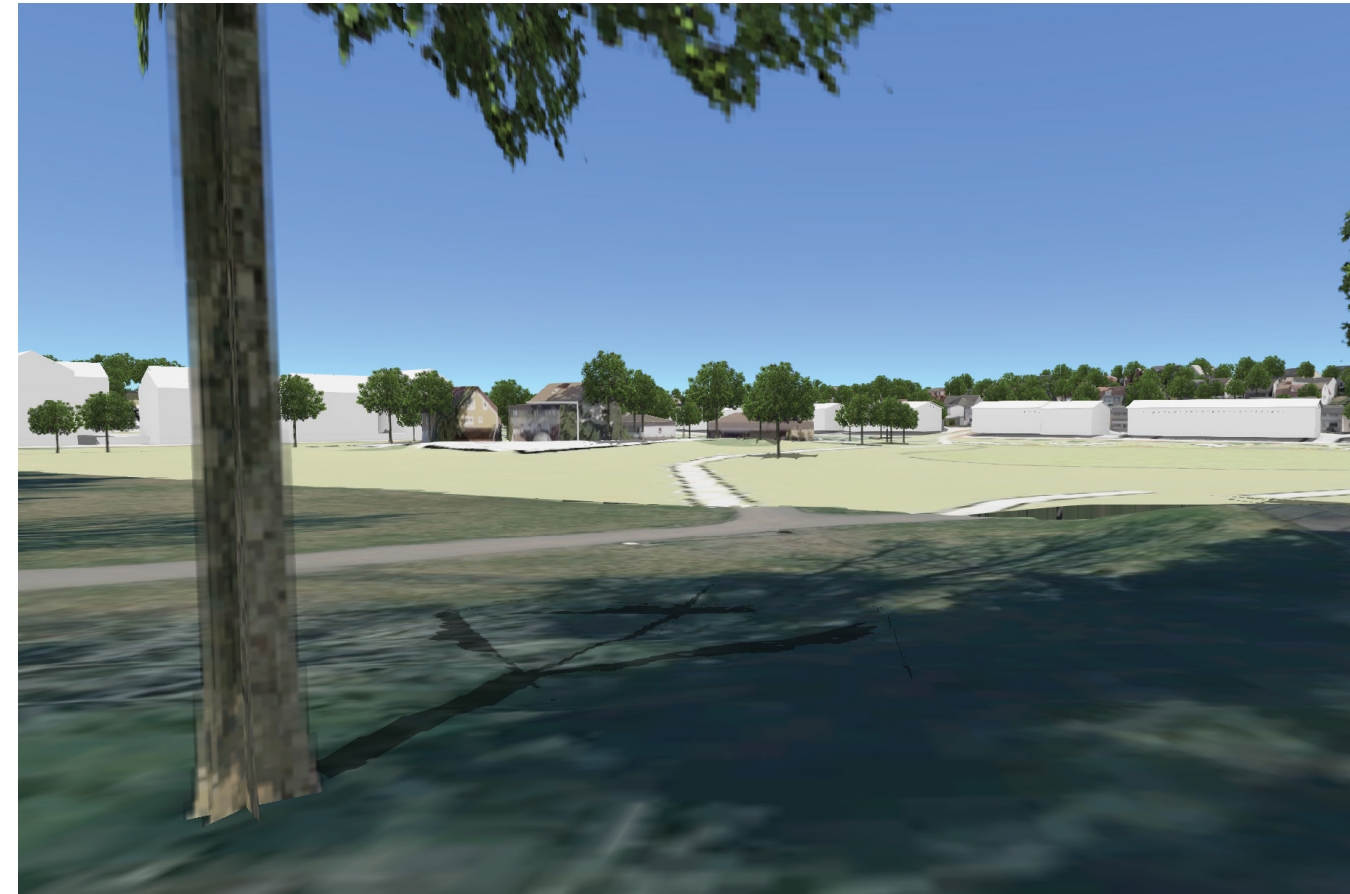
VY 8B

NULÄGE

Vy 8a och 8b är tagna från samma vypunkt i olika riktningar. Följande vy ger utblick från södra till nordvästra sidan av dalgången.

Utblickar längs med det slingrande gång- och cykelstråket skapar överblick över dalgången samt erbjuder en variation mellan öppenhet och slutenhet. Lövträdens vida kronor breder ut sig mot den öppna dalgången, och visar på kontinuiteten i hävden av landskapet.

PÅVERKAN

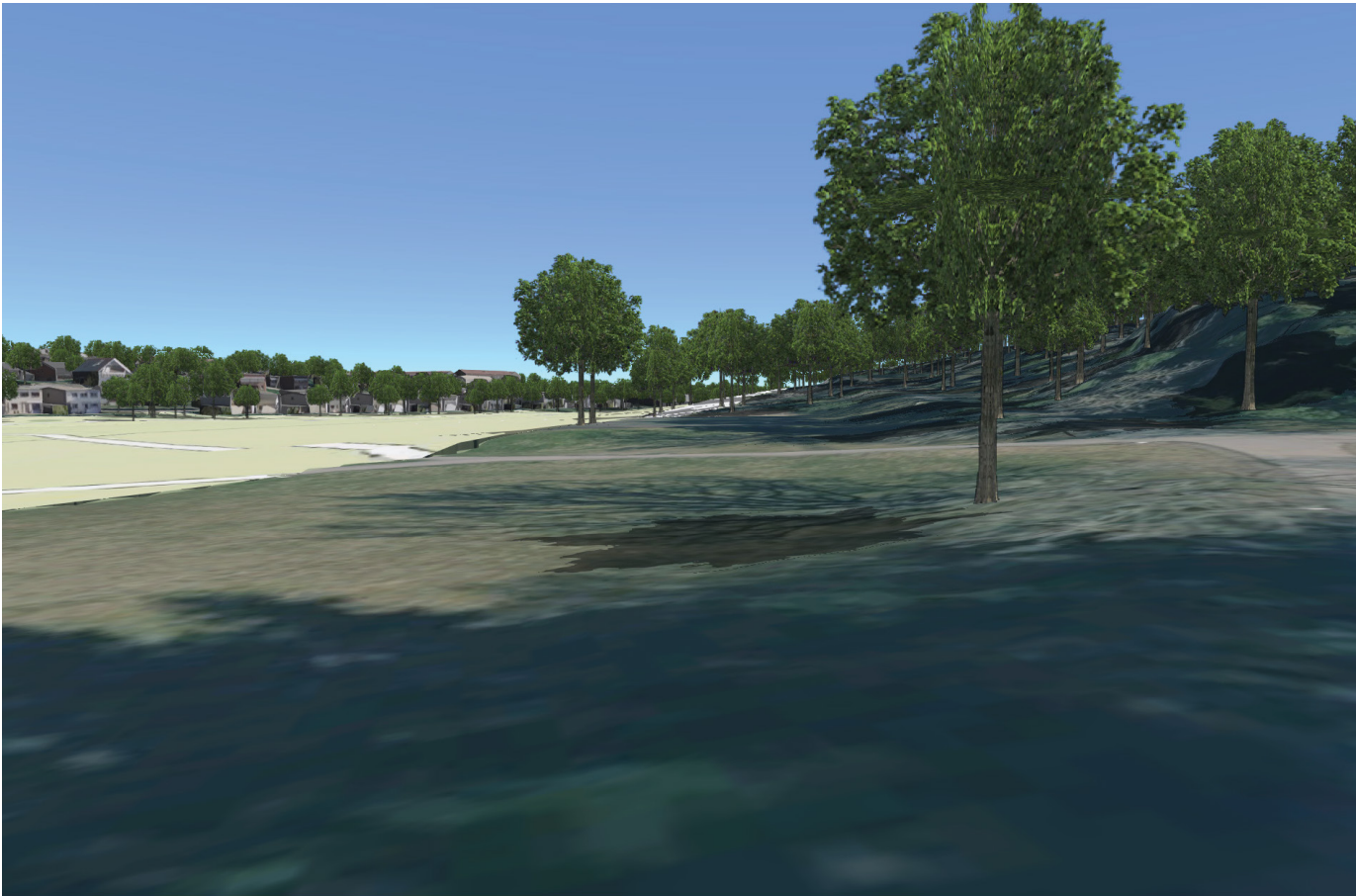
Öppenheten centralt i dalgången består men begränsas i viss grad av tillkommande bebyggelse. Kvarter A - NRE utgör genom sina byggnadsvolymer ett dominerande inslag i landskapsbilden. De planerade radhusen döljer i hög grad befintliga radhus utmed Ryttnästarvägen och deras oskarpa gräns med Nälstastråket förloras.

VY 9

NULÄGE

Liksom vypunkt 8a och 8b ger vy 9 utblickar längs med det slingrande gång- och cykelstråket och skapar överblick över dalgången samt erbjuder en variation mellan öppenhet och slutenhet. Lövträdens vida kronor breder ut sig mot den öppna dalgången, och visar på kontinuiteten i hävden av landskapet.

PÅVERKAN

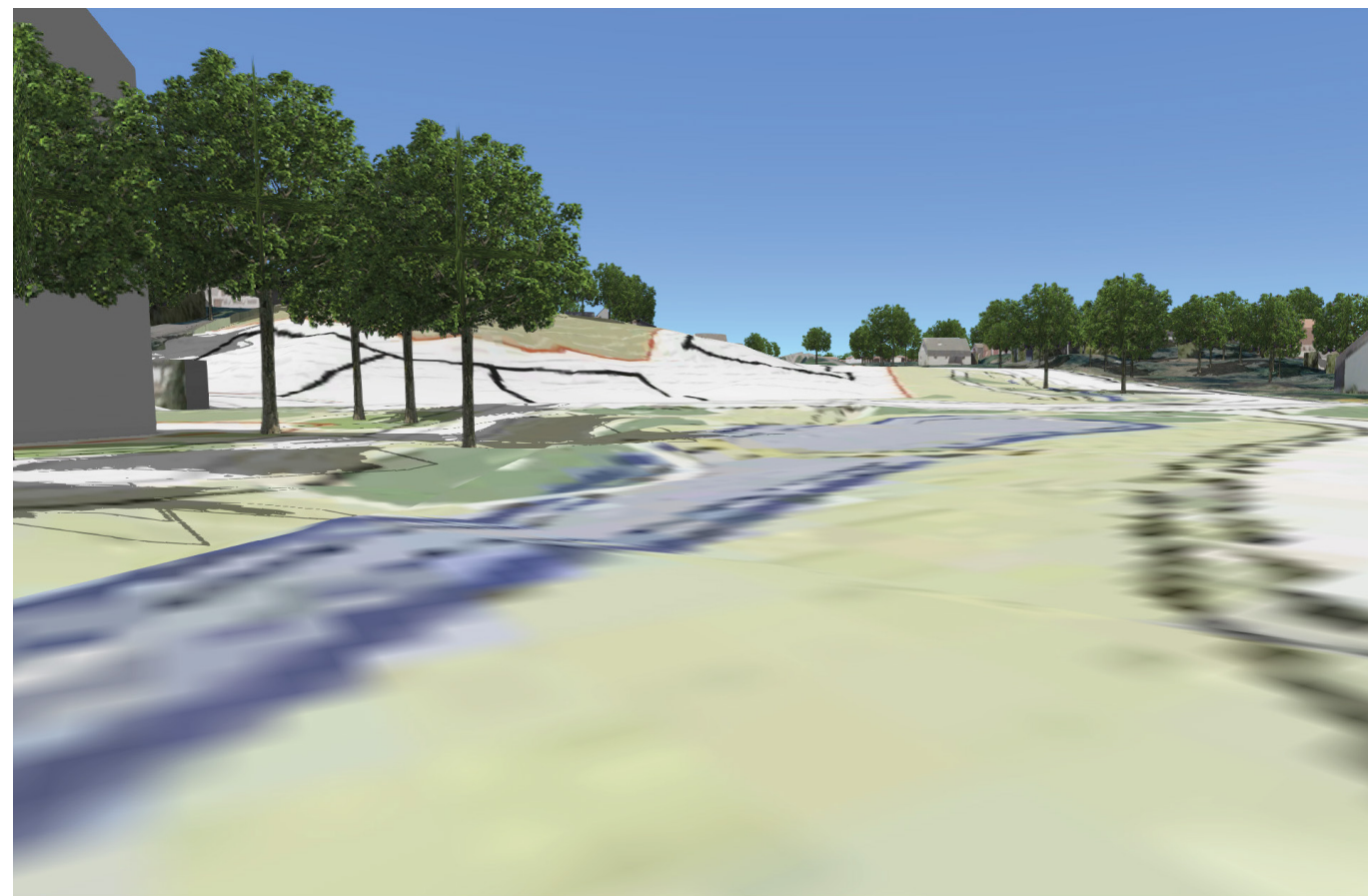
Åtgärderna innebär ingen påverkan, siktlinjen genom stråket, mot bebyggelsen i kvarteret Gudmodern, bibehålls

VY 10

NULÄGE

I nordväst avslutas dalgången visuellt av höjden med skog framför kvarteret Holmdis. Detta ger en grön inramning till dalgången. Till vänster i bild går den uträtade Nälstaån i dalgångsbotten.

PÅVERKAN

Till vänster i bild ligger planerat kvarter A - NRE och på andra sidan Vinstavägen är det tillkommande kvarteret C - NREP beläget i sluttningen av höjden. Nordvästra hörnet av dalgången får en mer stadsmässig karaktär genom att nyttillkommande kvarter är större i skala än omgivande villa- och radhusbebyggelse. Dalgången får även mer stadsmässigt avslut i väster i jämförelse med dagen gröna inramning.

KONSEKVENSBESKRIVNING

BEDÖMNINGSSKALA

Stora negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar miljöns och/eller byggnadens kulturhistoriska värden som helhet och därför inte bör genomföras.

Måttliga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna minskar delar av miljöns och/eller byggnadens kulturhistoriska värden och alternativa lösningar bör övervägas.

Liten eller små negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna riskerar att minska delar av aktuella kulturhistoriska värden, men påverkar inte helheten och bedöms som acceptabla.

Inga negativa konsekvenser – innebär att åtgärderna inte påverkar några kulturhistoriska värden.

Positiva konsekvenser – innebär att åtgärderna förstärker och tydliggör kulturhistoriska värden i miljö, byggnad eller bebyggelsemiljö.

KONSEKVENSER - ANPASSNING TILL ABC-STADEN STADSBYGGNADSIDEAL

Med tillkommande bebyggelse utmed Vinstavägen får denna mer karaktär av ett tätare stadsstråk. Detta kan bidra till att binda ihop Vällingby och Nälsta utan att de läses ihop.

Planerade kvarter bildar skilda bostadsenkla. Tydligt avskilda grupper av bebyggelse vars avgränsningar tar stöd i topografin är något som präglar ABC-staden. I planförslaget ligger flera kvarter på dalgångens forna jordbruksmarker och saknar en tydlig anpassning till sprickdalslandskapets former.

Bostadskvarteren D - Ikano och C - NREP ligger i dalgångens sluttningar och följer därmed ABC-stadens grammatik. Detta bedöms som positivt.

Enligt ABC-stadens stadsbyggnadsideal koncentrerades större parktytor till dalgångarna. Bebyggelsen placerades i randen till dalgångarna, dess sluttningar eller uppe på höjder. Genom att placera delar av tillkommande bebyggelse i dalgångsbotten på

Översikt över planområdet i fågelperspektiv från nordost, framtagen från 3D-modell.

Nälstastråket så bryts denna struktur.

Sammantaget bedöms läsbarheten av ABC-stadens stadsbyggnadsideal att försvagas och bedöms innebära måttlig negativ konsekvens.

KONSEKVENSER - ANPASSNING TILL TOPOGRAFI OCH NATURFÖRUTSÄTTNINGAR

Nälstastråket är en del av en större grönstruktur. Planförslaget tar grönytor i anspråk och fragmenterar Nälstastråkets grönstruktur. Dalgångens upplevda öppenhet påverkas negativt och vissa siktlinjer begränsas (se vidare under *Påverkan vyer och siktlinjer*). Sammanhängande promenadvägar finns kvar inom grönstråket genom sparade gröna passager mellan de nya bostadskvarteren i dalgången, vilket bedöms som positivt.

Hus upp till fyra våningar i dalgången riskerar att påverka uppfattningen om landskapets nivåskillnader där dalgången omges och

avgränsas av omgivande höjdstråk. Läsbarheten av landskapets topografi och naturförutsättningar bedöms sammantaget försvagas av planförslaget. Detta kan i sin tur försvaga förståelsen hur sprickdalslandskapet varit styrande för den historiska markanvändningen med odlings- och betesmark i dalgångarna, bosättningar på dalgångssluttningar och moränkullar samt utmarker på steniga och skogsbeklädda höjder. *Bedöms innebära liten negativ konsekvens.*

KONSEKVENSER - VINSTA GÅRD OCH GRAVFÄLT L2013:1523

Det finns en lång kontinuitet av bosättning på platsen för Vinsta by L2014:7830 och sedermera gård. Byn har skriftliga belägg från medeltid (1377) och gravfältet L2013:1523 strax öster om gården från yngre järnålder (550-1050 e Kr) vittnar om en än längre platskontinuitet.

Planerade radhus i kvarter E - Ikano bryter sambandet mellan gården och gravfältet. Siktlinjer bryts både mot gravfältet i öster och mot gårdens forna odlings- och betesmarker i nordöstlig riktning. Konsekvensen av det förlorade sambandet bedöms bli att förståelsen för platsens tidsdjup försvagas kraftigt och att gårdens kulturhistoriska sammanhang blir svårare att läsa och förstå.

Kvarter F - NRE är placerad i direkt anslutning till Vinsta gård och på delar av den forna by-tomten. Inget utrymme för ett skyddsområde mot gravfältet eller by-tomten har tagits, vilket Länsstyrelsen kommer att besluta om. Ett skyddsområde skapas för att en fornlämning ska kunna upplevas och förstås i sin historiska kontext och den visuella kopplingen mellan gravfält och Vinsta gård är avgörande.

De planerade flerfamiljshusen är i fyra våningar ut mot Vinstavägen och tre våningar innanför dessa. Skalan bryter mot Vinsta gårds låga profil i en och en halv våning. Konsekvensen bedöms bli att gården, tillsammans med dess läge i landskapet, på en mindre höjd, bedöms förminskas i relation till nyttillkommande bebyggelse i kvarter F - NRE. Detta bedöms förstärkas av att ett bostadshus om tre våningar är placerad med långsida och inte gavel mot gården och därigenom riskerar att bilda en konkurrerande fond. Delar av by-tomten, som har fornlämningsstatus, planeras att bebyggas. Detta kräver tillstånd och måste förgås av en beslutsprocess enligt Kulturmiljölagens 2:a kapitel 10 §.

Sammantaget bedöms åtgärderna innebära stora negativa konsekvenser för Vinsta gård och gravfält.

KONSEKVENSER – RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN, VÄLLINGBY - RÅCKSTA [AB 120]

Den nya bebyggelsen uppförs i en skala som inte följer ABC-stadens planering med succesivt lägre bebyggelse ut från centrum. Vidare är placeringen till stor del i öppen dalgångsmark, vilken normalt lämnades orörd i planeringen och uppförandet av Vällingby.

Åtgärderna innebär en bestående påverkan på uppfattningen av ABC-stadens planering och struktur. Uttrycken för Vällingby - Råcksta [AB 120] bedöms dock fortfarande vara läsbara, även om vissa strukturer och karaktärsdrag som fortsätter in i planområdet påverkas negativt. *Planförslaget bedöms därför inte påtagligt skada riksintresset Vällingby – Råcksta.*

KONSEKVENSER UTIFRÅN PLANERADE KVARTER

KVARTER A - NRE

Tillkommande kvarter är placerad invid Nälstaån i dalgångsbotten något indraget från Vinstavägen. Husen är tre och fyra våningar höga. Från Vinstavägen blir tillkommande bebyggelse en visuell barriär österut i dalgången. På impediment öster om kvarteret ligger fyra villor inom fastigheten Fästmän. Detta innebär att siktstråk utmed dalgången till viss del redan är begränsade.

Placeringen av planerat kvarter följer inte ABC-staden stadsbyggnadsideal. Konsekvensen av bebyggelsen lokalisering mildras till del av att bebyggelsen inom kvarteret Fästmän redan upptar dalgångens mitt. *Kvarteret bedöms innebära liten till måttlig negativ konsekvens.*

KVARTER B - JM

Planförslaget omfattar ny radhusbebyggelse på Nälstastråkets norra sida. Längorna består av fyra till sex radhus i respektive grupp. Öppningar mellan grupperna medger vissa utblickar mot Nälstastråket.

Befintliga radhus inom fastigheterna Svågern och Svärmodern möter Nälstastråket utan tydlig övergång mellan tomt och parkmark. Bebyggelsens medvetna placering i relation till grönstrukturen är

Översikt över planområdet med föreslagen kvartersindelning och placering av byggnader.

tydligt förankrat i "Stockholmsskolan" och funktionalismens stilideal "hus i park". Kvarteren bedöms ha höga kulturhistoriska värden.

Nyttillkommande bebyggelse och gata är placerad nedanför befintliga radhus och tar därigenom grönyta i anspråk. Den öppna dalgången smalnar av. De befintliga radhusen mister sitt karaktäristiska mjuka möte med grönstråket och får tydlig avgränsade tomter vid gata.

Nya trädplanteringar nedanför planerade radhus riskerar att skymma den långa siktlinjen utmed dalgångens riktning. Samtidigt kan de bidra till att skapa en tydligare och mer välordnad parkmiljö. Även planerad gestaltning av Nälstaån bedöms som positiv.

Trots viss positiv påverkan så bedöms det tillkommande kvarteret innebära stor negativ konsekvens för Nälstastråket och befintlig bebyggelse samt dess planering.

KVARTER C - NREP

Befintlig höjd sluter dalgången åt nordväst. Planerad bebyggelse består av fyra par-kopplade punkthus i sex våningar. Bebyggelsen

är placerad i slutningen utmed Vinstavägen och Stamdikesvägen. Med sitt läge och storlek bildar de en fond för dalgångens nordvästra del. Nivåskillnader i terrängen tas upp av att husen ligger i suterräng med entrévåningarnas baksidor inbäddade i backe.

Lokalisering av kvarteret är i linje med ABC-stadens stadsbyggnadsideal att inte bygga i dalgångsbottens gröna stråk. Volymerna i tillkommande bebyggelse är betydligt större än omgivande villa- och radhusbebyggelse men placeringen framför den trädklädda kullen och den delvis väl tilltagna förgårdsmarken bedöms minska visuell påverkan.

Sammantaget bedöms kvarteret inte innebära någon negativ konsekvens.

KVARTER D - IKANO

Planförslaget omfattar två fyravåningshus på den västra sidan av Vinstavägen. Högre upp i backen ligger småskaliga seriebyggda villakvarter uppförda på 1960-talet (Vitorpsbacken/ kv. Holmdis). Upplevelsen av skalförskjutningen bedöms minska genom terrängens nivåskillnad mellan kvarteren.

Placeringen av bebyggelsen i terrängen bedöms, utifrån kulturmiljösynpunkt, som bra. Läget i dalgångsslutningen följer ABC-stadens stadsbyggnadsideal. Det gör däremot inte föreslagen bebyggelseskala. Kännetecknande för ABC-staden är att denna succesivt blir mer småskalig från centrum mot dess ytterområden. Platsens närhet till storskalig stadsomvandling i Vinsta med bland annat Förbifart Stockholm kan dock delvis anses förändra förutsättningarna. Planerad bebyggelse förhåller sig ur detta perspektiv till nutida stadsbyggnadsideal. En indirekt konsekvens är att de bakomliggande fastigheterna inom kvarteret Holmdis hamnar apart i relation till ABC-staden.

Tillkommande byggnader har förgårdsmark vilket är positivt som kännetecknande för flertalet flerfamiljshus i Vällingby.

Bebyggelsen i kvarter D - NREP bedöms innebära liten negativ konsekvens.

KVARTER E - IKANO

Planförslaget omfattar tre flerfamiljshus, varav två är sammanbyggda, utmed Skattegårdsvägen. Husen planeras bli fem våningar höga. I den inre delen av kvarteret planeras för tre radhuslängor om fyra hus vardera.

De högre byggnaderna utefter Skattegårdsvägen bedöms ge en stadskvartermässig karaktär som sannolikt kan komma att knyta an väl till den pågående omstruktureringen av Vinsta verksamhetsområde och angränsande miljöer kring Bergslagsvägen. Samtidigt utgör skalan ett abrupt möte med befintlig, lägre bebyggelse på motsatta sidan Skattegårdsvägen och utgör en siktbarriär in mot Nälstastråket. Den lägre bebyggelsen i form av radhuslängor är placerad strax nedanför impedimentet med gravfält (Spånga 128:1) utan hänsyn till eventuellt skyddsområde. Planerad gc-väg sydöst om kvarteret innebär ytterligare påverkan på fornlämningsmiljön. Placeringen av radhusen bryter kopplingen mellan Vinsta gård på den äldre by-tomten och gravfältet. Kvarteret bryter delvis ABC-stadens stadsbyggnadsideal genom planeringen av byggnader i dalgångsbottens gröna stråk, byggnaderna utefter Skattegårdsvägen är dock mer i linje med det dåtida planeringsidealet.

Bedömningen är att åtgärden sammantaget innebär måttlig negativ konsekvens. Sett enbart till radhusens påverkan på kopplingen mellan Vinsta gård och gravfältet så är bedömningen stor negativ konsekvens (se: Konsekvenser - Vinsta gård och gravfält L2013:1523).

KVARTER F - NRE

Kvarteret är placerat utmed Vinstavägen i anslutning till Vinsta gård. Planförslaget omfattar totalt sex flerfamiljshus i tre till fyra våningar. Det tillkommande kvarteret bedöms genom sitt läge och husens skala dominera över Vinsta gård. Gården är ett viktigt uttryck för platsens tidsdjup. Läget i dalgången följer inte ABC-staden stadsbyggnadsideal och historisk odlingsmark tas i anspråk. Det bedöms som positivt att kvarteret ligger något indraget från Vinstavägen, med förgårdsmark.

Konsekvenserna bedöms som måttligt negativa. Med ett annat möte mot Vinsta gård kan konsekvensen minskas.

Det bör också uppmärksammas att bebyggelsen är planerad på fornlämning.

SAMMANFATTNING

Planområdet ställer utifrån platsens kulturvärden stora krav på planering, placering och gestaltning av tillkommande bebyggelse. Det är en komplex miljö med höga kulturvärden kopplade till naturmiljön, bebyggelsen och platsens historia. Del av området ingår i riksintresse för kulturmiljövården, Vällingby - Råcksta [AB 120].

Området kring Vinsta gård är präglad av platsens historiska nyttjande, med nuvarande gårdsmiljö på en förhistorisk bytomt omgivet av äldre brukningsmark och angränsande gravfält. Nälstastråket utgör en av de medvetet utspärade korridorerna i planeringen av ABC-staden Vällingby. Bebyggelsen är tidstypiskt anpassad efter dåtidens rådande planerings principer där byggnaderna uppfördes i krönläge eller utefter randen till impediment. Låglänta partier lämnades fria och nyttjades för rekreation samt för gång- och cykelstråk. Bebyggelsen som angränsar till planområdet har varierande kulturhistoriskt värde, särskilt känsligt, sätt utifrån värde och placering, är Vinsta gård, villorna på fastigheterna Holmdis 57 och 59 väster om Vinstavägen samt radhusen i kvarteren Svågern, Styvmodern och Dopskålen utefter Ryttnästarvägen, på norra sidan av Nälstastråket.

Planerad bebyggelse har i viss mån anpassats till platsens förutsättningar under planarbetets gång men det finns fortsatt delar av förslaget som bedöms innebära stor påverkan på kulturvärden och påtagliga konsekvenser för kulturvärden. Bedömningarna är spridda från ingen negativ konsekvens till stor negativ konsekvens, med även positiva inslag.

Bedömningarna per kvarter är:

A - liten till måttlig negativ konsekvens.

B - stor negativ konsekvens.

C - ingen negativ konsekvens.

D - liten negativ konsekvens.

E - stor negativ konsekvens.

G - måttlig negativ konsekvens.

De två enskilt största negativa bedömningarna är kvarter E - Ikano:s påverkan på miljön kring Vinsta gård, genom den brutna kontakten mellan bytomten och gravfältet, samt Kvarter B - JM:s påverkan på mötet mellan Nälstastråkets natur och radhusen i kvarteren Svågern, Styvmodern och Dopskålen. Båda har bedömts innebära stora negativa konsekvenser.

Vissa av konsekvenserna bedöms kunna minskas genom ändrad planering eller placering av bebyggelse, så som närmast angränsande byggnad till Vinsta gård i kvarter F - NRE och radhusen i kvarter E - Ikano.

Delar av bebyggelsen är planerad på eller i nära anslutning till fornlämning vilket kommer kräva särskilt tillstånd från länsstyrelsen, förgående av en beslutsprocess enligt Kulturmiljölagens 2:a kapitel 10 §.

Generellt så kommer förtätningen av den befintliga bebyggelsestrukturen tillsammans med tillkommande byggnadsskala och placering försvaga läsbarheten av ABC-stadens stadsbyggnadsideal. Åtgärderna innebär en bestående påverkan på uppfattningen av ABC-stadens planering och struktur, men uttrycken för Vällingby - Råcksta [AB 120] bedöms dock fortfarande vara läsbara, varför planförslaget inte bedöms innebära påtaglig skada på riksintresset (slutgiltig bedömning görs av länsstyrelsen).

REFERENSER

SKRIFTLIGA KÄLLOR

Andersson, T. (2000a). Erik Glemme och Holger Blom. I T. Andersson, T. Jonstoj & K. Lundquist (Red.), Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år (s. 218-229). Stockholm: Byggförlaget.

Biörnstad, M. 1967. Spångas förhistoria. Spånga sockens historia. Monografier utgivna av Stockholms stad 28. Stockholm.

Christina Andersson, Per Olgarsson & Lisa Sarban. Ytterstadens Gröna rum. Utdrag ur Blick: Stockholm då och nu / Stockholms stadsmuseum. 5. - 2009. - S. 64-71

Ferm, O. m. fl. 1992. Det medeltida Sverige. 1 Uppland. 7 Attundaland. Bro, Färingsö, Adelsö, Sollentuna. RAÄ. Stockholm.

Riksantikvarieämbetet. 2014. Riksintressen för kulturmiljövården – Stockholms län (AB).

Runer, J. 2017. Vinsta. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 (2016), fastigheten Vinsta 5:1 m fl. Stockholms stad. Spånga socken Uppland. Rapport 2017:01. Stockholms länsmuseum.

Stahre, N. m fl. 1982. Stockholms gatunamn. Stockholmsmonografier 50. Stockholm.

Stockholm stad. 2016, Parkplan Hässelby-Vällingby Del 2 Beskrivning park för park och naturområden.

Stockholm stad, Murman arkitekter, Nivå Landskapsarkitektur AB, Conec – konsulterande ekologer & Per Nelson Byggnadsvårdsbyrå. 2016. Nälsta parksstråk. Områdesanalys. 2016-01-11.

Stockholm stad, Murman arkitekter, Nivå Landskapsarkitektur AB. 2021. Nälsta parkstråk. Landskapsutredning. Underlag för jämförelseförfarande reviderat 2021-03-26.

Stockholm utanför tullarna. Nittiosju stadsdelar i ytterstaden. Stockholmia förlag, 2003.

ARKIV

DigitaltMuseum

Lantmäteriet

Stockholmskällan

Stockholms stadsmuseum (SSM)

Stockholms Stadsbyggnadskontors arkiv (SBK)

<http://www.hesselby.com/torpen/nalsta.html>

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

TYRÉNS